

POPULAARNE SARI
MARKSISMI-LENINISMI ALALT

D. Tšesnokov

MIS ON RIIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

A-21157
POPULAARNE SARI MARKSISMI-LENINISMI ALALT

D. TSESNOKOV

MIS ON RIIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

Originaali tiitel:

Д. Чесноков

Что такое государство

Госполитиздат, Москва 1955

Tõlkinud H. Limberg

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

33899

Igal inimesel, ükskõik missugusel maal ta ka ei ela, on pidevalt tegemist riigivõimuga, riigiga.

Mis on siis riik? Sellele sõnale me anname tavaliselt kaks tähendust. Kõigepealt me nimetame riigiks üht või teist maad. Selles mõttes on riikideks, NSV Liit, Hiina Rahvavabariik, Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja üldse iga iseseisev maa. Kuid sõnal «riik» on olemas ka teine tähendus. Riigiks teaduslikus mõttes nimetame me ühiskonna valitseva klassi teatud kindlat organisatsiooni. Käesolevas brošüüris me räägime riigist kui valitseva klassi organisatsioonist.

Riigi mõiste on juba iseenesest väga keeruline, ekspluataatorid ja nende teenistuses olevad teadusemehed on selle veelgi segasemaks teinud.

Kodanlikud majandusteadlased, ajaloolased, juristid ja filosoofid väidavad, et riik on organisatsioon, mis on kutsutud ühiskondlikus elus korda looma, lahendama konflikte, s. t. inimeste vahel tekkivaid kokkupõrkeid ja vaidlusi. Nad kinnitavad, et kodanlik riik kaitseb võrdselt ühiskonna kõigi liikmete huve, annab seadusi, mis on õiglased ja vajalikud kõigile kodanikele, aitab eri rahvastel sisse seada omavahelisi kaubanduslikke ja teisi suhteid.

Esimesel pilgul võivad niisugused kaalutlused

näida õigetena. Eks pöördu ju iga kodanliku riigi kodanik huligaani või röövli kallaletungi korral abi saamiseks politsei või kohtu poole? Ja eks võimud ju karista kurjategijad? Eks kohtu mitmesuguste maade valitsuste esindajad tõepoolest rahvusvahelistel konverentsidel ja sõlmi kaubanduslikke ning igasuguseid teisi kokkuleppeid?

Teadlased, kes väljendavad rikaste, ekspluataatorlike klasside huve, tahavad taoliste näidete varal veenda töötajaid, et kodanlik riik teenib kogu ühiskonda, kõiki klasse.

Kui aga kodanliku riigi tegevust veidi tähelepanelikumalt vaadelda, avaneb meie ees hoopis teistsugune pilt.

Võtame ükskõik missuguse kapitalistliku riigi. Kui töölised seoses elukalliduse ja maksude tõusuga nõuavad õigusega palga tõstmist ja alustavad streiki, siis sööstab riik neile kallale. Valitsus kuulutab streigi ebaseaduslikuks, saadab streikijate vastu sõjaväe ja politsei ning sunnib lõpuks jõuga töölisi jätkama seljapainutamist kapitalisti heaks.

Niikaua kui tööline ettevõtte peremehele nurisemata tööd teeb, jätab politsei ta rahule. Tarvitseb tal aga ühineda seltsimeestega ja esitada ühiselt kapitalistidele oma nõudmised, kui politsei astub otsekohe välja tööliste vastu, ettevõtjate kaitseks.

Kuidas saab seejärel rääkida, et politsei kapitalistlikes riikides seisab valvel õigluse eest ja teenib ühetaoliselt kõiki ühiskonna liikmeid?

Või võtame kodanliku kohtu. Kas tööline, ametnik või vaene talupoeg saab õiguse, kui ta enese ja kapitalisti vahelise tülisuse annab kohtu lahendada?

Vene rahvas on vanasti loonud palju vanasõnu ja kõnekäände ebaõiglase kohtumõistmise kohta:

«Õigus on nagu tiisel: kuhu keerad, sinna läheb»; «Kohtust ära õigust otsi»; «Rikkaga ära rinda kokku pista ega vägevaga vägikaigast vea»; «Rikkal pole kohtus midagi karta, vaene peab vaatama, et peast ilma ei jää».

Need ja paljud teised faktid, millest tuleb juttu edasiselt, näitavad, et kodanlik riik ei teeni kõiki inimesi kaugeltki mitte ühtemoodi, et ta kaitseb rikaste, ekspluataatorite huve.

Niisugune on kodanlik riik. Kuid praegu on maailmas olemas ka hoopis teistsuguseid riike: Nõukogude riik ja rahvademokraatlikud riigid. Vastupidiselt kodanlikule riigile kaitsevad need tööraha huve, kaitsevad rahvahulkade õigusi ja vabadust.

On väga tähtis, et töörahas teaks, kuidas suhtuda ühte või teise riiki. Selleks peab ta aga selgesti mõistma, mis on riik, miks ta on olemas, miks ühed riigid töörahvast kaitsevad, teised aga, vastupidi, rõhuvad. Nendele küsimustele õige vastuse andmiseks tuleb selgeks teha, kuidas tekkis ja arenes riik, millised riigitüübid ja riigivormid on olemas, millised ajaloolised muutused on riik läbi teinud.

Ammendavad vastused küsimustele, mis tekivad igal inimesel, kes tunneb huvi riigi tekkimise ja ülesannete vastu, leiame marksismi-leninismi klassikute teostest.

1. KUIDAS TEKKIS ESIMENE RIIK, ORJAPIDAJATE RIIK?

Teadus on tõestanud, et riiki pole alati olnud. Ennemuistsel ajal, mitu tuhat aastat tagasi, said inimesed läbi ilma riigita. Nad elasid tol ajal väikeste rühmadena — sugukondadena, mille liikmete arv ulatus paarikümnest inimesest kuni paarisajani.

Üksteisele lähedased sugukonnad moodustasid suguharu ehk hõimu. Ühe hõimu sugukondadel oli ühine keel, ühised tavad ja neid sidusid üksteisega ühised huvid, sest ühiselt hangiti elatusvahendeid, ühiselt kaitsti end metsloomade ja vaenulike sugukondade vastu.

Maa, mets, karjamaa ja veekogud olid sugukonna või hõimu ühiseks omandiks. Inimesed käisid koos jahil, püüdsid koos kalu ja kõik hangitud elatusvahendid tarvitati ära ühiselt. Kõik inimesed olid võrdsed: nad ei jagunenud ega saanudki jaguneda rikasteks ja vaesteks, rõhujaks ja rõhutuiks, sest tööviljakus oli sel ajal nii madal, et üks inimene ei saanud elada teise arvel.

Sugukond ja hõim said läbi ilma sõjaväeta, ilma politseita ja kohtuta, ilma ametniketa. Valitsemisviis oli õige lihtne. Sugukonna eesotsas seisis vanem. Sellele ametikohale valiti kõige kogenum, ettevõtlikum ja mehisem inimene. Hõimu sugukondade vanemad moodustasid hõimunõukogu. Sugukondade vanemad ja hõimunõukogu lahendasid jooksvaid küsimusi: määrasid kindlaks küttimise ja kalapüügi ajad, lahendasid sugukonna liikmete või sugukondade vahel tekkinud väiksemaid tüliküsimusi. Eriti tähtsaid ja keerulisi küsimusi otsustati sugukonna või hõimu kõigi täisealiste liikmete koosolekul. Teise hõimuga tekkinud kokkupõrke korral relvastusid kõik mehed, kes suutsid relva kanda. Sõjamehi juhtis väepealik. Kõik valitavad ameti-isikud, sealhulgas ka vanemad ja väepealikud, töötasid võrdselt kogukonna teiste liikmetega; ühiskondlike kohustuste täitmisest vabal ajal ei erinenud nad mitte millegagi teistest inimestest.

Nii oli korraldatud ühiskondlik elu kauges minevikus, millal inimesed ei tundnud tootmisvahendite eraomandust ega jagunenud rõhujaks ja rõhutuiks.

Aja jooksul muutus olukord põhjalikult.

Tööriistad muutusid pidevalt täiuslikumaks. Varem valmistati need kivist ja luust, hiljem aga õppisid inimesed tundma metalli ja tegema metallist tööriistu. Suurenes inimese töövilumus. Metallihankimine ja töötlemine panid aluse sepatööl. Küttimise ja kalapüügi kõrval hakkas teataval määral arenema ka põlluharimine. Inimene hakkas kodustama loomi.

Tootlike jõudude (s. o. tootmisriistade ja inimeste töövilumuse) arenemise tulemusena, tööviljakuse tõusu tulemusena tekkis ühiskondlik tööjaotus. Ühiskondliku tööjaotuse tingimustes hakkavad mitmesugused inimeste rühmad täitma ainult teatud kindlaid tööülesandeid. Ühed kogukonnad tegelevad ainult karjakasvatamisega, teised ainult põlluharimisega, kolmandad tarbeesemete valmistamisega ja nii edasi. Algul eraldus põllundusest karjandus. Hiljem eraldusid põllundusest ja karjandusest veel käsitöö harud: pottsepa- ja sepatöö ning teised.

Koos ühiskondliku tööjaotusega tekkis ka vahetus. Põlluharimisega ja loomakasvatusega tegelevad kogukonnad vahetasid omavahel töösaadusi; nad vahetasid teravilja ülejääke kariloomade, naha, villa, liha vastu ja vastupidi. Algul oli vahetus juhuslikku laadi ja toimus harva, sest põlluharijail olid teravilja ülejäägid ja karjakasvatajail loomakasvatussaaduste ülejäägid väga väikesed. Pealegi oli vahetus uudne üritus: kogukonnad olid ju sajan-deid läbi ajanud sellega, mida nad ise tootsid, s. t. neil oli naturaalmajapidamine. Põlluharijad muretsesid ise endale toidu, tegid ise jalatsid, kehakatted. Ka karjakasvatajad teenindasid endid täielikult ise: liha ja piim oli nende toiduks, nahast ja villast valmistasid nad jalatseid ja riideid.

Käsitöö eraldumise järel hakkas vahetus kiiremini arenema. Mispärast? Sellepärast, et käsitöö kui iseseisev majandusharu ei saa eksisteerida ilma vahetuseta. Pottsepp ei saa omatoodetud pottidest kõhtu täis süüa ega riideid selga teha, vaid peab need vahetama vilja, liha, naha, lõuendi vastu. Täpselt samuti peavad talitama sepp, puusepp, rätsep.

Tootmise ja vahetuse areng viisid selleni, et kadus vajadus töötada koos suurte mitmekümneinimeseliste rühmadena. Nüüd võis juba suhteliselt väike arv inimesi toime tulla maatüki ülesharimisega, karja eest hoolitsemisega, endile vajalike elatusvahendite hankimisega. Neis tingimustes jagunes sugukond järk-järgult perekondadeks.

Inimesed ei hakanud töötama mitte enam ühiselt, vaid eraldi, perekondade kaupa. Igal perekonnal oli oma iseseisev majapidamine. Maja, kariloomad, käsitöölise tööruum, tootmisriistad, hiljem aga ka maa, muutuvad üksikute perekondade eraomandiks.

Varem toimus vahetus erinevate kogukondade vahel, nüüd aga, eraomandi tekkimisega, hakkas vahetus toimuma igas kogukonnas endas: areneb töösaaduste vahetamine üksikute perekondade vahel.

Eraomanduse ja vahetuse areng viisid selleni, et nendel kogukonnaliikmetel, kes olid vanemate, väepealikute või preestrite ametikohtadel, avanes võimalus kasutada oma seisundit rikastumiseks. Võrdsus inimeste vahel kadus. Tühine käputäis rikkaid koondas aja jooksul enda kätte suurema osa karjast ja harimiskõlblikust maast. Kogukonna ülejäänud liikmed sattusid sõltuvusse rikkastest, viimased orjastasid kehvikuid, sundisid neid endi heaks töötama. Tekkis ka niisugune inetu nähtus nagu võlgnike laste ja naiste müümine orjadeks.

Varem, kui tööviljakus oli niivõrd madal, et inimesed kõik selle, mis nad tootsid, kohe ära tarvitasid, siis ei saanud juttugi olla, et ühed inimesed võiksid teisi kuidagi orjastada. Ühe inimese ekspluateerimine teise inimese poolt sai võimalikuks alles siis, kui ürgaja inimene hakkas tööviljakuse tõusu tulemusena tootma rohkem saadusi, kui ta ise vajab kõige hädapärasemate, kõige lihtsamate tarvete rahuldamiseks.

Tootmise ja vahetuse areng, maa, kariloomade, inventari, s. o. tootmisriistade ja tootmisvahendite muutumine eraomandiks tõid kaasa ühe inimese ekspluateerimise teise inimese poolt, ühiskonna lõhenemise vastandlikeks inimeste rühmadeks, klassideks¹. Üks rühm, üks klass hakkas omastama teise rühma, teise klassi tööd. Ühiskonna esimene jagunemine klassideks oli jagunemine orjapidajaiks ja orjadeks. Orjapidajad hakkasid muutma orjadeks ka teise hõimu yangilangenud liikmeid.

Peremehed, orjapidajad talitasid orjadega nagu tööriistadega või kariloomadega. Nad ei piirdunud sellega, et sundisid neid kokkuvarisemiseni töötama, vaid võisid orje ka osta ja müüa, neid vigastada ja tappa.

Niisiis, tootmise, vahetuse ja eraomanduse arenemise tulemusena senine sugukondlik ühiskond, mis koosnes võrdõiguslikest inimestest ja mille aluseks oli ühiskondlik omand, varises kokku. Tema asemele tuli orjanduslik ühiskond, mille aluseks oli eraomand ja orjadeks muudetud töötajate ekspluateerimine.

¹ Üksikasjalisemalt räägitakse sellest P. Tšeremnõhhi brošüüris «Kuidas tekkisid klassid ja miks toimub klassivõitlus». Brošüür on välja antud Eesti Riikliku Kirjastuse poolt 1954. aastal.

Võrdõiguslike inimeste liidul rajaneval ühiskonnal ei olnud vajadust kedagi tööle sundida. Igaüks tegi tööd, saades aru, et ilma selleta ei saa elada ei tema ise ega ka tema sugukond. Kuid ühiskonna jagunemisel klassideks pilt järsult muutus. Kodanike senisest võrdsusest ei jäänud jälgegi järele. Väike käputäis rikkaid hakkas ekspluateerima orje ja ühiskonna vaesunud liikmeid, sundides neid tegema üle jõu käivat tööd.

Aga kuidas said orjapidajad nii suurt hulka inimesi sundida endi kasuks töötama? Järelikult läks tarvis mingisugust erilist jõudu, et maha suruda ülestõusnuid, sundida tõrkujaid, panna neid nurisemata täitma kõiki ekspluataatorite nõudmisi ja tujusid. Ja niisugune jõud leidis, see loodi politsei, kohtute, vanglate, sõjaväe, s. o. riigi näol.

Esimesed riigid tekkisid õige ammu. Nii tekkisid enam kui 5000 aastat tagasi Hiina ja Egiptuse riik. Meie kodumaa territooriumil oli esimeseks riigiks Urartu riik, mis tekkis Taga-Kaukaasias IX sajandil enne meie ajaarvutust.

Juba oma tekkimise algusest peale oli riik valitseva klassi käes ekspluateeritavate mahasurumise tööriistaks. Ta tekkis sellepärast, et ühiskond oli lõhenenud vastandlike huvidega klassideks.

Niisugused on põhjused, mis kutsusid esile riigi tekkimise. Nüüd vaatleme üksikasjalisemalt, kuidas ta tekkis.

Me juba teame, et sedamööda, kuidas arenesid eraomandus ja vahetus, lagunes sugukond üksikuteks perekondadeks. Aja jooksul muutusid perekondade-vahelised sugulussidemed järjest nõrgemaks. Erinevate sugukondade ja hõimude liikmed rändasid ühest paigast teise. Pidevalt asus ühe või teise hõimu territooriumil palju uustulnukaid.

Sugukondlik valitsemissüsteem neis tingimustes oli oma aja ära elanud, sest ta ei haaranud juurde tulnud elanikke.

Inimesed hakkasid ühinema kogukondadeks, sõltumata sugulussidemeist. Varem lahendati tähtsaid küsimusi kõigi täiskasvanud sugukonnavõi hõimuliikmete koosolekul, nüüd tulid nende küsimuste lahendamiseks kokku kõik antud territooriumil elavad vabad kogukonnaliikmed. Orjadel neist koosolekuist osavõtmise õigust ei olnud. Hõimunõukogu ei koosnenud enam sugukondade esindajaist nagu varem, vaid ühise elukoha põhjal ühinenud vabade elanike esindajaist. Vanad sugukondlikud tavad ja seadused andsid teed uutele, kirjutatud seadustele. Need uued seadused kaitsesid ekspluataatorite huve ja olid suunatud ekspluateeritavate vastu. Isegi seadus, mis näeb ette karistuse inimese tapmise eest, ei kaitsnud Vana-Kreekas ja Vana-Roomas orja. Oma orja tapmist ei peetud kuriteoks ja see ei olnud seadusega karistatav.

Niisiis panid territoriaalne jaotus ja varanduslikud erinevused aluse uue ühiskonnakorra organiseerimisele.

Selle korra iseloomulikuks jooneks oli kohtunike, maksukogujate, ühiskondlike tööde juhatajate jne. aparaadi moodustamine. Uue valitsemisaparadi peamiseks iseärasuseks oli see, et tema võim seisis vägivallas, sunduses. Uus võim toetus eelkõige sõjaväele ja politseile.

Esiialgu võeti sõjaväkke kõiki vabu kodanikke, sõltumata nende varanduslikust erinevusest. Siis oli sõjavägi eeskätt orjade mahasurumise vahendiks. Orjandusliku ühiskonna arenedes aga hakkasid rikkad kasutama sõjaväge mitte ainult orjade, vaid ka vaeste, olgugi vabade, mahasurumiseks.

Sõjaväega üheaegselt tekkis politsei, kelle ülesandeks oli kaitsta eraomandit ja rikaste privileege, aidata neil hoida vaos nii orje kui ka kehvikuid. Sama eesmärgi teenistuses seisid ka kohtud ja vanglad. Ametnike, sõjaväe, politsei, kohtu ja vanglate ülalpidamiseks hakati elanikkonnalt koguma makse.

Nii kujunes võimas sundusel põhinev jõud, mis oli võimeline hoidma sõnakuulmises ühiskonna valdavat enamust — orje ja varatuid.

Niisiis, riik tekkis selle tulemusena, et ühiskond oli lõhenenud vastandlikeks klassideks: orjapidajateks ja orjadeks.

Orjandusliku riigi peamisteks ülesanneteks oli: kaitsta eraomandit, mis oli ekspluataatorite klassi käes, ja hoida vaos määratu suuri orjade ja varatute hulki, kes pidasid vihast võitlust oma rõhujate vastu. See oli orjandusliku riigi sisemine ja ühtlasi peamine funktsioon.

Orjanduslikul riigil oli veel üks ülesanne. Tal tuli kaitsta riigi territooriumi välisvaenlaste kallal tungide eest. Ühtlasi oli ekspluataatorite käes oleva riigi alatiseks ülesandeks organiseerida võõraste territooriumide vallutamist. Orjanduslikus ühiskonnas ei peetud sõdu mitte ainult territooriumide, vaid ka uute orjade hankimise eesmärgil. Niisugune oli orjandusliku riigi väline funktsioon.

Erinevates maades ja erineval ajal olid orjapidajate riigi vormid erinevad.

Egiptuses, Pärsias, Hiinas ja reas teistes maades kuulus orjanduslikul ajastul kõrgeim võim kuningale. Selline riigivalitsemise vorm kannab **monarhia** (monarhia tähendab ainuvalitsust) nimetust. Mõnel pool piiras kuninga võimu rikaste ja ülikate esindajaist koosnev nõukogu. Ilma orjapidajate nõukogu nõusolekuta ei võinud

kuningas eriti tähtsates küsimustes otsuseid langetada. Tihtilugu aga olid kuningad vormiliselt piiramatuiks valitsejaiks ja nende tegevust ei kitsendanud mingid ülikate nõukogu taolised spetsiaalsed organid. Kuid ka sellistel juhtudel valitsesid nad neile lähedalseisvate — kõige rikkamate orjapidajate kaudu. Kuningad ainult juhtisid seda riigiaparaati, mis koosnes orjapidajate klassist pärit olevaist usaldusväärsetest inimestest. Kui rikkad ei olnud kuningaga mõnesugustel põhjustel rahul, oli neil alati võimalus teda maalt välja ajada või isegi tappa ja panna tema asemele endile meelepärane, kuninglikust soost või ülikate perekonnast pärit isik.

Mõnel maal esines orjapidajate riik **vabariigi** kujul. Nii oli ka Vana-Kreekas ja Vana-Roomas, kus pikka aega olid kõrgemaiks võimuorganeiks kogu täiskasvanud elanikkonna (orjad ja välismaalased kaasa arvatud) koosolekud ja vabade kodanike poolt valitud nõukogu. Enamus nõukogus kuulus aga rikkastele ja ülikatele, kes etendasid juhtivat osa ka kõigi kodanike koosolekuil.

Olenemata sellest, millised olid orjandusliku riigi vormid, oli ta alati orjade, kõigi vaeste ning varatute rõhumise ja mahasurumise tööriistaks.

2. FEODAALNE RIIK — MÖISNIKE TÖÖRIIST TALUPOEGADE RÕHUMISEKS.

Ürgkogukondliku korraga võrreldes tähendas orjanduslik kord teatavat edusammu inimühiskonna arengus. Orjandusliku korra ajal arenesid edasi ühiskondlik tööjaotus ja vahetus. See omakorda aitas kaasa tootmisriistade edasisele täiustamisele, samuti inimeste töovilumuse suurenemisele, tööviljakuse tõusule. Vanades orjanduslikes

riikides saavutas kõrge taseme kultuur — kunst ja teadus.

Kuid pikapeale orjanduslik kord iganes. Ta pidi loovutama koha teisele ühiskondlikule korrale. See toimus sellepärast, et orjapidamine hakkas pidurdama ühiskonna edasist arengut, esmajoones tootlike jõudude (tootmisriistad ja töövilumus) arengut. Orjade töö ei sobinud kokku keeruliste tööriistade kasutuselevõtmisega. Orjad, kelle tööproduktid kuulusid täielikult orjapidajale, ei olnud huvitatud tööviljakuse tõstmisest ega suurendanud selle tõttu ka töövilumust.

Selleks et tootlikud jõud saaksid täiustuda ja ühiskond areneda, tuli orjapidamine kaotada.

Orjapidajad ei tahtnud loobuda õigustest orjadele. Tuginedes oma rikkusele ja riigivõimule, kaitsesid nad meeletult oma aja äraelanud ühiskondlikku korda. Nende vastupanu murdmiseks oli tarvis võimsat jõudu. Selliseks jõuks oli orjade vabadusvõitlus.

Klasside tekkimisega kaasnes klassivõitlus. Orjad ei suutnud nurisemata kanda rõhumise ja ekspluateerimise iket. Sedamööda, kuidas arenes orjanduslik ühiskond, kasvas nende vastupanu rõhujatele, nende võitlus oma vabaduse eest hakkas võtma relvastatud ülestõusu iseloomu. Ajalugu teab orjade vabadussõdadest ja ülestõusudest palju näiteid. Üks suurimaid oli kuulus orjade ülestõus Spartacuse juhtimisel Vana-Roomas aastail 74—71 enne meie ajaarvutust. Ülestõusust võttis osa ligikaudu 120 000 inimest ja alles suurte jõupingutustega läks orjapidajail korda see maha suruda.

Orjade ülestõusud, mis põimused ühte kõigi rõhutute võitlusega, õõnestasid orjapidajate positsioone. Küllaltki tähtsat osa orjandusliku ühis-

konna hävitamisel etendas ka sugukondlikul arenguastmel asuvate hõimude ja rahvaste võitlus. Need hõimud ja rahvad viisid orjandusliku korra purustamise lõpule. Nii näiteks varises kokku tohtu suur Rooma impeerium, mis ulatus Gibraltarist Britanniani, Väike-Aasiast Karpaatideni.

Orjandusliku korra asemele tuli uus kord — feodaalkord¹, pärisorjuslik kord. Lääne-Euroopas toimus see pärast Rooma impeeriumi langust, V sajandil.

Enamikus Lääne-Euroopa riikides püsis feodaalkord XVIII—XIX sajandini, Venemaal — kuni pärisorjuse kaotamiseni 1861. aastal. Pärisorjuse jäänused säilisid Venemaal ka pärast 1861. aastat, need likvideeris alles Suur Sotsjalistlik Oktoobri-revolutsioon. Hiinas andis feodalismile surmahoobi rahvarevolutsioon, mis viis Hiina Rahva-vabariigi moodustamisele 1949. aastal. Reas maa-des, eelkõige asumaades ja poolasumaades, on feodaalkord või selle igandid säilinud veel tänapäevani.

Feodalismi ajal kuulus kõige tähtsam tootmisvahend — maa — mõisnikule, feodaalile. Talupojad olid kohustatud mõisniku juures töötama, harima tema maad. Vähe sellest, nad pidid mõisnikule andma suurema osa ka neist saadustest, mida nad said oma maatükilt.

Talupoegade alluvus mõisnikele esines sageli niinimetatud sunnismaisuse kujul. Talupoeg oli kinnistatud maa külge ega tohtinud sealt mõisniku loata kuhugi minna. Mõisnik võis talupoega osta ja müüa. Tegelikult erines pärisorja olukord vähe orja olukorrast.

---

¹ Lääne-Euroopas nimetati mõisaid feoodideks. Feodaalkord — mõisnike võimule rajatud kord.

Mõisnike rõhumine õhutas talupoegi ekspluaatoritele vastu hakkama ja võitlema oma vabanemise eest. Talupojad põgenesid mõisnike juurest, otsisid varju metsades, poetasid endid linnadesse ja hakkasid seal käsitöolisteks, läksid elama asustamata maa-aladele (nii asustati Venemaal Volga alamjooks ja mõned teised piirkonnad). Kui talupoegade kannatuskarikas täis sai, tõusis üles kogu küla, tapeti oma piinaja — mõisnik, tema mõis rüüstati ja põletati maha. Talupoegade ülestõusud haarasid vahel suuri alasid, kujunedes talupoegade sõdadeks. Niisugusteks sõdadeks mõisnike vastu kasvasid näiteks Venemaal XVII—XVIII sajandil tuntud talupoegade ülestõusud Stepan Razini ja Jemeljan Pugatšovi juhtimisel.

Nagu orjandusliku korra ajal, nii ka feodalismi ajal säilitasid ekspluaatorid oma võimu riigile toetudes.

Feodaalne ühiskond seisis kõrgemal ühiskondliku arenemise astmel kui orjanduslik ühiskond. Ühiskonna tootlikud jõud arenesid edasi. Erinevalt orjast oli pärisori mõningal määral huvitatud oma töövilumuse täiustamisest, tööviljakuse tõstmisest. See on seletatav sellega, et pärast seda, kui talupoeg oli õiendanud kõik oma kohustused mõisniku vastu, jäi teatav osa tema tööproduktidest talle endale, kuigi see osa oli äärmiselt väike. Ta püüdis oma tööproduktide seda osa suurendada, mida mõisnik aga muidugi ära kasutas, panes talupojale peale uusi koormisi.

Feodalismi ajal muutus täiuslikumaks põllumajandus, arenes käsitöö, üksikute käsitööliste töökojad muutusid aja jooksul niinimetatud manufaktuurideks — suurteks ettevõteteks. Seal töötasid vaesunud käsitöölised, kes olid sattunud sõltuvusse kaupmehes, manufaktuuri omanikust.

Riikide asustus muutus üha tihedamaks ja nende majandus ning ühiskondlik korraldus keerulise- maks. Tööliste arv kasvas tunduvalt ja nende võitlus rõhujate vastu muutus tugevamaks.

Selleks et eksploataatorid suudaksid töölisi vaos hoida, läks tarvis senisest suuremat ja keeruka- mat riigivõimuaparaati. Ja tõepoolest, ametnike arv kasvas. Paisusid suureks politsei ja kohus. Kohtupidamise protsess muutus keeruliseks. Suu- renes vanglate arv. Vangivalvurite kõrvale tekki- sid elukutselised timukad. Õige suuremõõtmelis- teks muutusid luureorganid, mis orjanduslikus riigis alles äsja olid tekkinud.

Sellele kõigele tuleb lisada, et masside ninapidi- vedamiseks ja sõnakuulmises hoidmiseks kasutas mõisnike klass kirikut. Juba orjanduslik riik kasu- tas kiriku abi. Kuningale omistati paljudel juhtu- del jumalik päritolu, kuulutati ta jumala pojaks ja jumala tahte väljendajaks. Nii sündis Vana-Egip- tuses, paljudes India vürstiriikides, Tiibetis, Mon- goolias. Vana-Kreekas ja Vana-Roomas ei olnud riigi ja usu vaheline side nii avalik, kuid ka seal oli olemas valitsev religioon, mida riik toetas.

Feodaalühiskonnas kasvas kiriku osatähtsus tunduvalt. Kloostrid ja kõrgemalseisvad kiriku- teenrid olid ise suurmaaomanikud, pärisorjade pidajad. On loomulik, et kristlik kirik Euroopas ja muhamedi organisatsioonid Idamaades muutusid feodaalse ühiskonna riigiaparaadi tähtsaks osaks. Ajades rahvale puru silma ja aidates eksploataa- toreil rahvast sõnakuulmises hoida, kuulutasid kirikuteenrid feodaalkorra õiglaseks, jumalale meelepäraseks, feodaalriigi aga monarhiga ees- otsas kõige mõistlikumaks riigivormiks, mis tule- vat jumalast.

Riigivalitsemise vormid olid feodaalühiskonnas, samuti nagu orjanduslikus ühiskonnaski, mitmesugused. Varase feodalismi perioodil koosnes riigi territoorium peaaegu iseseisvatest vürstiriikidest, hertsog- ja krahvkondadest. Suurmõisnik pidas oma mõisas sõjaväge ja timukat, tal oli olemas isiklik vangla, ta ise mõistis kohut ja karistas, laskis välja raha, kasseeris oma valitsejate kaudu makse sisse. Kui mõis oli väga suur ja rahvarikas, siis moodustas ta valitsuse, kes rohkearvulise ametnikkonna abil täitis tema ettekirjutusi, aitas tal talupoegi ja käsitöölisi «valitseda», s. o. neid rõhuda. Iga Lääne-Euroopa riigi territooriumil oli kümneid selliseid suuri, tegelikult täiesti iseseisvaid mõisaid, kelle omanikud kandsid krahvide, vürstide, parunite ja hertsogite tiitleid. Nad pidasid omavahel sõdu, sõlmisid kokkuleppeid, moodustasid liite, s. t. olid tegelikult väikesteks monarhideks. Kui niisugused valdused kuulusidki vormiliselt kuningriigi või keisririigi koosseisu, siis ei saanud kuningas (või keiser) tihtilugu kontrollida nende valduste omanike tegevust. Täielik võim oli tal ainult omaenda mõisa üle.

Aja jooksul kuninga (Venemaal suurvürsti) võim siiski tugevnes, vürstide, hertsogite, krahvide, bojaaride oma aga nõrgenes. See oli tingitud eeskätt majanduslikest põhjustest.

Arenes käsitöö, kasvasid manufaktuurid, laienes kaubavahetus. Kerkisid suured linnad. Hakkas tekkima ka uus klass — kodanlus. Kodanlus oli huvitatud tsentraliseeritud võimu tugevdamisest, mis oli talle vajalik selleks, et vabaneda kohalike valitsejate omavolist ja saada võimalus kogu riigis tollivabalt kaubelda. Talupoegade visale võitlusele oma isandate — suur- ja väikemõisnike

vastu liitus linnade elanike, eriti kodanluse võitlus feodaalide vastu. Seda kasutasidki kuningad oma võimu tugevdamiseks.

Tootmise ja tehnika areng aitas kuningail võimu lõplikult endi kätte haarata. Metallil sulatamise protsessi täiustumise, püssirohu ja tulirelva leiutamise tõttu kaotasid oma tähtsuse rüütlivägi ja kõrgete kivimüüridega ning sügavate kraavidega ümbritsetud feodaalide lossid. Kasvas püsside ja suurtükkidega relvastatud kuningasõjaväe jõud ja tähtsus.

Tihti põhjustas kuningate võitlus oma ülevõimu kindlustamise pärast sõjalisi kokkupõrkeid üksikute kohalike vürstide, krahvide või parunitega. See võitlus lõppes sellega, et kuningad ja keisrid koondasid endi kätte kogu võimutäiuse, muutusid isevalitsejaks. Venemaal kiirendas tugeva tsentraliseeritud tsaarivõimu tekkimist tatari-mongoli sissetungi vastu võitlemise vajadus.

Kuid mitte alati ei lõppenud tsentraliseeritud võimu tugevnemine kuninga isevalitsejaks muutumisega. Mõnel pool eksisteeris kuninga kõrval mõisnike, kõrgvaimulike ja kaupmeeste poolt valitud esindusorgan. Kõige sagedamini nimetati niisugust esindusorganit parlamendiks, temaga siis kuningas jagaski oma võimu. Niisugused parlamendid olid juba XIII—XV sajandil olemas Inglismaal, Madalmaadel, Rootsis ja mõnel pool mujal. Tavaliselt kinnitasid nad kuninga poolt antud ukaase. Parlamentidele kuulus muuhulgas õigus teha lõplikke otsuseid finantsküsimustes; ilma parlamendita ei võinud kuningad uusi makse sisse seada.

Nii feodaalse killustatuse kui ka tsentraliseeritud võimu tingimustes oli kõige tüüpilisemaks feodaalse riigi vormiks monarhia. Monarhi võim oli

kas isevalitsuslik või piiratud. Puhtvabariiklikke valitsusvorme feodaalühiskond peaaegu ei tundnud. Ainsaks erandiks olid linnriigid, millede koosseisu kuulusid ka linnalähedased maapiirkonnad, näiteks Lüübek ja teised «vabalinnad» Saksa maal, Novgorod ja Pihkva Venemaal. Neis linnades vürsti kas üldse ei olnud või siis oli vürstil ainult sõjalise družiina juhi õigused, kõiki küsimusi lahendati aga kodanike koosolekuil. Neil koosolekuil kuulus juhtiv osa ja otsustav sõna «auväärsetele», s. o. rikastele inimestele, esmajoones kaupmeestele ja bojaaridele.

Feodaalsel riigil, samuti nagu orjanduslikul riigil, oli klassiiseloos ja ta oli töötajate rõhumise tööriistaks. Tema peaülesanne seisis selles, et hoida vaos pärisorje, kaitsta mõisnike õigusi ja privileege. Nende eesmärkide teenistuses olid feodaalne kohus, politsei ja teised feodaalse riigi organid. Mõisnike vastu ülestõusnud talupoegade kallale saadeti feodaalse riigi relvastatud jõud. Nii saatis Vene tsaar XVII ja XVIII sajandil terved armeed talupoegadest ja kasakatest koosnevate Stepan Razini ja Jemeljan Pugatšovi salkade vastu.

Ekspluataatorliku riigi ekspluataatorlik loomus ilmnes nii tema sise- kui ka välispoliitikas. Pärisorjuslik, feodaalne riik ei näinud oma ülesannet mitte ainult oma territooriumi kaitsmises, vaid ka selle laiendamises.

Feodaalriigid tihti sõdisid omavahel. Nii pidas Preisi kuningas Friedrich II sõdu Austria maade vallutamiseks, Türgi sultanid vallutasid Balkani poolsaare, saksa rüütlite Liivi ordu püüdis alistada slaavi maid.

Üksikute feodaalriikide vahelised sõjad kestsid aastaid ja isegi aastakümneid. Näiteks sõda Inglis-

maa ja Prantsusmaa vahel XIV—XV sajandil kestis üle saja aasta. XVII sajandil kestis 30 aastat üle-euroopaline sõda, millest võtsid osa Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa, Taani, Rootsi ja teised maad.

Feodaalkord oli tööstuse ja kaubanduse arengule takistuseks. Vabrikandid nõudsid järjest rohkem töökäsi. Neile oli tarvis pärisorjuslikust sõltuvusest vabu inimesi, kellel ei ole maad ega tööriistu ja kes on selle tõttu sunnitud vabrikutes ja tehastes palga eest töötama.

Tööstuse ja kaubanduse arenguga seoses tekkisid suured linnad ja tööstuskeskused. Linnaelanike arv kasvas, ja on loomulik, et linnades tekkis senisest suurem vajadus vilja ja teiste toiduainete järele. Kerkisid uued vabrikud ja tehased, need vajasisid üha rohkem lina, villa, nahka ja teisi põllumajandussaadusi. Nõudmine põllumajandussaaduste järele kasvas seega tunduvalt. Põllumajandusliku tootmise edasist arengut pidurdas jällegi pärisorjus. Kepihirmu varal töötava pärisorja töö polnud nii viljakas kui palgatöölise oma. Seega nõudis ka põllumajanduses tootmise areng pärisorjuse kaotamist.

Niisiis, majandusliku arengu käik valmistas möödapääsmatult ette feodaalkorra likvideerimise ja pärisorjuse langemise.

Talupoegade vihane võitlus mõisnike vastu, samuti ka tekkinud kodanluse võitlus feodalismi vastu viisid feodaalkorra ja feodaalse riigi likvideerimisele.

XVI—XVII sajandil toimunud kodanlikud revolutsioonid Madalmaadel ja Inglismaal avasid Euroopas kapitalismi ajastu. Kuid kõige tugevama hoobi feodalismile andis Prantsuse kodanlik revolutsioon XVIII sajandi lõpul.

3. KODANLIK RIIK — KAPITALISTIDE TÖÖRIIST TÖÖLISTE JA TALUPOEGADE RÕHUMISEKS.

Kapitalistlikus ühiskonnas kuuluvad tootmisvahendid (maa, vabrikud, tehased, raudteed jne.) kapitalistidele, kes moodustavad elanikkonna tühise vähemuse. Kuid materiaalsete väärtuste loojail — töölistel — tootmisvahendeid ei ole ja sellepärast on nad hirmust näljasurma ees sunnitud kapitalistide juurde palga eest tööle minema, oma tööga suurendama ekspluataatorite rikkusi.

Kapitalistide suuromandi ja mõisnike maaomandi kõrval säilib kodanlikus ühiskonnas mõnedel töörahva kihtidel — talupoegadel, käsitöölistel — ka väikeeraomand; nad ajavad oma majapidamises või töökojas läbi oma perekonnaliikmete tööga ega kasuta tavaliselt palgalist tööjõudu. Vastavalt sellele eksisteerib kapitalismi tingimustes kodanluse, mõisnike ja tööliklassi kõrval väikeomanike klass. See klass kaitseb suure vaevaga oma iseseisva eksisteerimise õigust. Talupojad ja käsitöölised paratamatult laostuvad, paljud neist täiendavad proletariaadi ridu, teised aga satuvad üha rohkem suurkapitalistide, pankiiride ja mõisnike võlaorjusse. Kapitalism ei lämmata mitte ainult töölisi, vaid ka väikeomanikke. Sellepärast langevad kõigi töötajate põhihuvide ühte tööliklassi huvidega, kes võitleb oma vabanemise eest kapitalistlikust ekspluateerimisest.

Nii näeb välja kapitalistlik (kodanlik) ühiskond, mis kuni tänapäevani eksisteerib paljudes maailma maades.

Kodanlik ühiskond kutsus ellu uue riigitüübi — kodanliku riigi.

Kodanlik riik, mis tuli feodaalse riigi asemele, on kapitalistide tööriist tööliklassi ja teiste töö-

rahva kihtide valitsemiseks. Samuti nagu orjanduslik ja feodaalne riik, kaitseb ta ekspluataatorite huve ja on suunatud ekspluateeritavate vastu. Kuid kodanliku riigi vorm on erisugune. Ta maskeerib riigi ekspluataatorlikku olemust palju rohkem kui feodalistlik riik, rääkimata juba orjanduslikust.

Kodanliku riigi tavaliseks, kõige levinumaks poliitiliseks vormiks on **parlamentlik vabariik**. See on niisugune riik, kus kõrgem seadusandlik võim vormiliselt kuulub valitud organile — parlamendile. Tänapäeval näiteks on parlamentlikeks vabariikideks Prantsusmaa, Itaalia, Ameerika Ühendriigid, Šveits ja mõned teised maad.

See riigivorm vastas täielikult kodanliku korra iseärasustele ja kaitses kapitalismi arengu varasematel etappidel kõige paremini kodanluse huve.

Pärisorjus, mis pidurdas tööstusliku tootmise arengut, ei rahuldanud kodanlust. Tema vajas töötegijat, kellel puuduvad tööriistad ja kes on isiklikult vaba. Inimeste formaalne võrdsus seaduse ees, kusjuures tööline on kapitalistist majanduslikult sõltuv, — seda oli tarvis kodanlusele, et luua ja viia edasi kapitalistlikku korda. Kodanlik-parlamentlik süsteem, mis säilitab kodanluse õigused, privileegid ja omandi ning tunnistab inimeste formaalset võrdsust seaduse ees, vastas täielikult sellele ülesandele. Seepärast kõikjal, kus feodalismi asemele tuli kapitalism, loovutas monarhistlik riik koha kodanlikule parlamentarismile.

Mõnedes riikides puudub kodanlikul parlamentarismil vabariiklik valitsemisvorm. Nii on näiteks Inglismaal, Belgias ja Norras säilinud monarhia, millel, tōsi küll, on formaalne iseloom, sest kuninga õigused on seal väga piiratud. Nendes maades kinnitab valitsuse küll kuningas, kuid valitsuse koosseis sõltub sellest, missugune kodanlik partei

on parlamendis ülekaalus. See partei tavaliselt moodustabki valitsuse.

Kapitalistide huve väljendavad teadusemehed püüavad kõigest hingest tõestada, et kodanlik riik on õigluse kehasus. Paljud neist teadusemeestest on nõus sellega, et muistsed riigid olid rõhumise tööriistaks, aparaadiks, mille abil orjapidajad hoidsid vaos orje, et feodaalriik oli mõisnike ja kuninga tööriist talupoegade ja linnaelanike rõhumiseks. Kuid see kõik olewat olnud kauges minevikus. Nüüd aga, väidavad nad, on olukord muutunud: orjust ei ole tsiviliseeritud riikides enam olemas; pärisorjust ka ei ole; kõik inimesed on seaduse ees võrdsed; iga inimene võib tegelda sellega, mis talle meeldib, ja saada selleks, kelleks ta iganes tahab — kas teadlaseks või siis jõukaks inimeseks, õigused olewat kõigil ühesugused: nii töötul kui miljonäril.

Kapitalistliku korra kaitsjad räägivad üldse palju sellest, et kodanlik riik on demokraatia kehasus, s. o. rahva võim («demokraatia» on kreeka-keelne sõna, tõlkes «rahva võim»).

Vaadakem siis, kas kodanlik-parlamentlik kord tõepoolest annab **tõelised** õigused ja **tõelise** vabaduse elanikkonna enamusele — töörahva hulka-dele, kas ta on tõeline demokraatia.

Muidugi mõista oli piiramatu monarhia kukutamine ja kodanliku parlamentliku vabariigi kehtestamine inimkonna ajaloolises arengus suur samm edasi. Venemaal näiteks ei olnud töölistel tsaarisevalitsuse ajal üldse või peaaegu üldse poliitilisi õigusi. Nad ei tohtinud asutada liite ega ühinguid, välja anda ajalehti ega ajakirju. Töölisklassi partei — marksistlik partei — oli keelatud ja asus põranda all.

Alles siis, kui monarhialt mindi üle kodanlikule vabariigile, said töölistes, talupojad, käsitöölised,

väikeametnikud ja intelligents õiguse (mis oli tihtilugu piiratud) viia läbi koosolekuid ja miitinguid, asutada oma organisatsioone, anda välja oma ajalehti, ajakirju ja raamatuid. Töölisklassi partei tuli põranda alt välja ja tal oli kergem juhtida töörahva võitlust kapitalistliku rõhumise vastu. Seepärast nõudsidki teadlikud töölised ja talupojad alati monarhia kukutamist ja vabariigi maksmapanemist, marksistlik töölispartei aga pidas oma kohuseks juhtida seda võitlust, mida rahvahulgas isevalitsuslik-monarhistliku korra vastu pidasid. Mitte juhuslikult ei olnud Venemaa Sotsiaaldemokraatlik Töölispartei (nii nimetati meie parteid varem) programmis, mis võeti vastu 1903. aastal, nõudmine kehtestada Venemaal demokraatlik vabariik. Monarhistliku, isevalitsusliku korra vastu oli suunatud esimene Vene revolutsioon aastail 1905—1907, samuti Veebruarirevolutsioon 1917. aastal.

Kuid vaatamata sellele, et parlamentlik kord on ajaloolises arengus suur samm edasi, on iga kodanlik vabariik siiski tööriist töötajate mahasurumiseks, eriti nende mahasurumiseks, kes kapitalistlikule ekspluateerimisele ja valitseva klassi poliitikale vastupanu osutavad.

Paljastades kodanliku demokraatia olemust kirjutas parlamendivalimiste kohta Karl Marx: rõhututel lubatakse kord mitme aasta tagant otsustada, kes nimelt rõhuva klassi esindajaist hakkab neid parlamendis esindama ja rõhuma!

Kodanlik parlamentarism ei kindlusta mitte kusa-
gil ega mitte kunagi kodanike **tegelikku** võrdsust. Kuigi kapitalistlike riikide konstitutsioonid kuuluvad välja kõigi võrdsuse seaduse ees, on tegelik olukord kapitalismi tingimustes niisugune, et seda võrdsust millegagi ei tagata, see jääb paberile.

Need konstitutsioonid kuulutavad näiteks välja üldise valimisõiguse. Aga kuidas see tegelikult välja näeb?

Paljudes kodanlikes maades on naised jäetud valimisõigusest ilma. Reas maades saavad noored inimesed valida alles 25 aasta vanuselt ja olla valitud parlamenti alles 30 aasta vanuselt. Üsna sageli jäetakse valimisõigusest ilma kirjaoskamatud, s. o. kehvikud, kes ei ole suutnud omandada isegi algharidust, samuti ilma alalise elukohata isikud, s. t. töötud proletaarlased ja laostunud talupojad, kes on elatusvahendite hankimiseks, kas või ajutisegi töö leidmiseks sunnitud rändama ühest piirkonnast teise. Paljudes kapitalistlikes maades jäetakse tegelikult valimisõigusest ilma vähemusrahvused ja -rassid (näiteks neegrid ja indiaanlased Ameerika Ühendriikides). Peale selle nõutakse valijalt tihtilugu, et tal oleks teatud hulk varandust (niinimetatud «varanduslik tsensus»), et ta maksaks spetsiaalset valijamaksu. Need ja paljud teised kitsendused jätavad miljonid töötajad ilma õigusest osa võtta parlamendi ja teiste kodanliku riigi esindusorganite valimisest. Nii näeb tegelikult välja «üldine» valimisõigus kodanlikes riikides!

Enamiku kapitalistlike riikide konstitutsioonides räägitakse trüki-, koosolekute jne. vabadusest. Aga need on ainult sõnad. Kuidas on asi tegelikult? Tegelikult ei kasuta kodanlikus ühiskonnas igasuguseid vabadusi mitte töötajad (elanikkonna enamus), vaid kapitalistid (tühine vähemus).

Kuidas näeb kapitalistlikes riikides välja «trükivabadus»? Igaühele on selge, et pole võimalik välja anda ajalehte, kui puuduvad suured rahasummad, mis on vajalikud trükikoja ülalpidamiseks, paberi ja värvide ostmiseks, trükikoja ja toimetuse tööliste ning ametnikele palga maksmiseks. Aga kel-

lele kuuluvad parimad trükikojad ja paberivabrikud? Kes käsutavad suuri rahasummasid? Kelle käes on pangad? Kodanluse käes. Aga mis on töölistel? Oma napist palgast näpistavad nad vabatahtlikeks annetusteks töölisajalehe fondi. Ja tulebki välja, et ühe töölisajalehe kohta tuleb mitukümmend, kui mitte mitusada kodanlikku ajalehte. Näiteks kuulub Ameerika Ühendriikides vähemalt 90 protsenti ajalehtedest suurtele kapitalistlikele monopolistidele, ülejäänud ajalehtedest aga on suurem osa kapitalistide kontrolli all. Taolist pilti võib näha ka teistes kapitalistlikes riikides.

Täpselt samuti näeb välja koosolekute «vabadus». Suurte rahvakoosolekute kokkukutsumiseks on tarvis suuri ruume. Kuid need kuuluvad tavaliselt üksikutele kapitalistidele, kapitalistlikele monopolidele või kodanlikule riigile, mitte aga töölistele, töörahvale.

Ja mis tuleb välja?

Ajalehtede väljaandmise vabadus on antud nii kapitalistidele kui ka töölistele, kuid seda vabadust saavad piiramatult kasutada ainult kapitalistid ja nende kannupoisid. Koosolekute kokkukutsumise vabadus on antud nii kapitalistidele kui ka töölistele, kuid seda vabadust saavad piiramatult kasutada jällegi ainult kapitalistid ja nende kannupoisid.

Ühiskonna kogu möödunud ajaloost teame, et inimesed hakkasid muutuma nii majanduslikult kui ka poliitiliselt ebavõrdseiks sellest ajast alates, kui tekkis eraomand, mis koondus väheste isikute kätte. Mida suurem on erinevus vaeste ja rikaste vahel, seda vähem on vaestel tegelikke õigusi. Inimeste täieliku võrdsuse võib tagada ainult niisugune ühiskond, kus tootmisvahendid, eelkõige maa, vabrikud ja tehased ei kuulu enam käputäiele

ekspluataatoritele, vaid rahvale. Nii kaua kui tootmisvahendid kuuluvad ekspluataatoritele, ei saa töölise ja kapitalisti vahel, mõisniku ja talupoja vahel tegelikust võrdsusest juttugi olla.

«Aga lubage,» ütlevad kapitalismi kaitsjad, «teie kujutate asja nii, nagu oleks kapitalistlike maade töötajad jäetud üldse ilma igasugustest vahenditest, mida nad konstitutsioonidega ettenähtud poliitiliste õiguste kasutamiseks vajavad. Aga reas riikides, eriti Inglismaal, Belgias, Hollandis ja Rootsis on ju olemas suured töötajate kooperatiivkoondivised, kellel on oma klubid, staadionid ja teised kultuurhariduslikud asutused. Seda ei tohi ometi alahinnata!»

Tõepoolest, paljudes kapitalistlikes riikides on olemas organisatsioonid, kuhu kuulub hulgaliselt töölisi. Mõnede nende organisatsioonide käsutuses on õige suured summad. Kuid ei tohi unustada, et isegi kõige arenenumates riikides on tohtu hulk töölisi, aga teinekord isegi enamus, ikkagi veel organiseerimata või siis on reaktsiooniliste kodanlike organisatsioonide mõju all, kellele on tööliste petmiseks määratu suured võimalused. Veel nõrgemini on demokraatlikesse organisatsioonidesse ühendatud teised töörahva kihid. Pealegi ei väljenda kaugeltki mitte kõik organisatsioonid, kes nimetavad endid töölisorganisatsioonideks, tegelikult tööliklassi ega üldse töörahva huve.

Juba XIX sajandi lõpul lõhenes tööliikumine kaheks suunaks — revolutsiooniliseks suunaks, kes on järjekindlalt väljas proletariaadi huvide eest, ja oportunistlikuks, kokkuleplikuks suunaks, kes levitab tööliklassi ridades kodanlikke vaateid.

Niisugune jagunemine ei tekkinud juhuslikult. Kodanlus saab aru, milliseks ähvardavaks jõuks on talle tööliklass, kui see on ühinenud ja organi-

seeritud. Seepärast võtab ta tarvitusele kõik abinõud, et takistada töölistel ühinemast ja saada nad oma mõju alla.

Töölisklass pole oma koosseisult ühtlane. Tema read täienevad pidevalt laostunud talupoegade, töökoha kaotanud ametnike ja teiste mitteproletaarsete töörahva kihtide arvel. Kodanlus püüab kasutada osa tööliste juures säilinud mahajäänud vaateid, et takistada neid aru saamast endi ja kodanluse huvide vastandlikkusest ning ühinemast marksismi-leninismi lipu alla võitluseks kapitalismi vastu. Kõigi tema käsutuses olevate vahenditega — ajakirjandus, raamatud, kino, kirik — mõjutab kodanlus süstemaatiliselt neid töölisi ja püüab paljusid oma võrku.

Arenenud maade kodanlus suurendab tohutult kasumit oma maa töörahva intensiivsema eksploateerimise ja asumaade ning sõltuvate maade töötajate riisumise arvel. Määratu suurtest maksimaalsetest kasumitest eraldab kodanlus raasukesti töölisklassi ladviku äraostmiseks. Ta toetub sellele äraostetud grupile, niinimetatud töölisaristokraatialle, eesmärgiga laiendada oma mõju ülejäänud töölistele.

Kõik see sünnitab oportunistlikku, kokkuleplikku voolu töölisliikumises. Oportunistid ei tõuka töölisi mitte võitlusele, vaid kokkuleppele kodanlusega, leppimisele temaga. Nad püüavad nõrgendada proletaarset liikumist, lõhestada töölisklassi, teha tema massiorganisatsioon kodanlusele ohutuks.

Parempoolsete sotsialistlike parteide reaktsioonilised liidrid (juhid), kasutades oma mõju reaktiivsete sotsialistide hulgas, petavad neid, reedavad nende huvid kapitalistidele. Reeturlikult käituvad ka kodanluse mõju alla sattunud ametiühin-

gute reaktsoonilised liidrid: sõnades oleksid nad nagu valmis kaitsma tööliste huve, tegelikult aga kaitsevad kõigest hingest kapitalismi alustugesid. Parempoolsete sotsialistlike parteide ja reaktsooniliste ametiühingute juhid saavad kapitalistlikelt monopolidelt tihti valimiskampaaniate läbiviimiseks summasid.

Ei tohi muidugi unustada, et reaktsooniliste liidrite poolt juhitavasse massiorganisatsioonidesse kuuluvad töötajad, kelle huvid on vastandlikud nende organisatsioonide juhtimise enda kätte haaranud kodanluse ja tema kannupoiste-reaktsionääride huvidega. Aja jooksul hakkavad nende organisatsioonide realiikmed nägema oma juhtide tõelist nägu, pööravad neile selja ja tõstavad esile uued juhid. Kuid see võtab aega ja, mis peaaegu, see saavutatakse vaid revolutsiooniliste tööliste visa võitluse tulemusena kokkuleplike elementide vastu, kes püüavad allutada töölisi kodanluse huvidele.

Muidugi ei ole mitte kõik töölisorganisatsioonid kapitalistlikes riikides reaktsooniliste liidrite mõju all. Seal on olemas ka tõelisi proletaarseid, kommunistlikke parteisid, samuti ametiühinguid, kes kaitsevad tööliste huve. Kommunistlikud parteid võitlevad selle eest, et vabastada kõik töölisel kodanluse mõju alt.

Kuid tõelised töölis- ja demokraatlikud organisatsioonid tegutsevad kapitalismaades rasketes tingimustes: kodanlik riik takistab igati nende tegevust, paljudes maades aga on kommunistlikud parteid ja teised progressiivsed organisatsioonid keelatud. Ja kui reas kapitalistlikes maades (näiteks Prantsusmaal, Itaalias) on kommunistlikel parteidel valimistel suur edu, kui neil läheb korda välja anda ajalehti, ajakirju, siis mitte sellepärast, et seal valitseb täielik demokraatia. See kõik räägib

sellest, kui võimsaks jõuks neis riikides on töölisklass ja teised progressiivsed jõud, kes peavad otsustavat võitlust kodanlik-demokraatlike vabaduste kaitsmise ja laiendamise eest.

Kodanliku demokraatia kaitsjad väidavad, et kapitalismimaades toimub parlamendivalimistel poliitiliste parteide ja üksikute kandidaatide «vaba» võitlus, rahval aga, valijail, olevat vabadus ise nende seast valida. On see tegelikult nii? Kaugeltki mitte.

On teada, et valimiskampaania läbiviimine nõuab suuri summasid. NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades on tööliste käsutuses ajakirjandus, raadio, ruumid valimiseelsete koosolekute pidamiseks. Kapitalistlikes maades on töölised sellest peaaegu täiesti ilma jäetud. Kommunistlikel parteidel, progressiivsetel ametiühingutel on seal raha vähe. Neil puuduvad suured ruumid, nende käsutuses pole raadiot ega televisiooni. Neil pole sajandikkugi sellest määratu suurest ajalehtede, ajakirjade, igasuguste trükiste hulgast, millega kodanlikud parteid valija üle külvavad ja mille abil nad ta uimaseks räägivad nii sõimu ja röpase laimuga oma vastaste aadressil kui ka meelitavate lubadustega, mida nad iialgi ei täida.

Suurte kodanlike parteide valimiseelsed kulutused on kolossaalsed. Need kulutused makstakse kinni kapitalistlike monopolide poolt.

Kodanlus ei põlga parlamentidesse oma ustavate teenrite saatmisel mingeid vahendeid. Ta kulutab valimiskampaaniate ajal tohutuid rahasummasid. Kasutades ajakirjandust, raadiot, valimiseelseid koosolekuid, mustab ta suure suuga progressiivseid organisatsioone ja nende juhte. Ja kui kodanlus tunneb oma positsioonide nõrkust, hirmutab ta töölisi-valijaid töölt vallandamisega,

kui nad ei hääleta tema kandidaatide poolt, ostab osa valijaid ära ja teinekord moonutab koguni ebaseaduslikult valimiste tulemusi valimisringkondades.

Tõsi küll, kõigele sellele vaatamata ei õnnestu kodanlusel igakord haarata kõiki kohti parlamendis. Kapitalistlikes riikides eksisteerivad ju ka kommunistlikud parteid, progressiivsed ametiühingud ja teised demokraatlikud organisatsioonid, kes õpetavad töötajaid nägema kodanluse ja tema kannupoiste mahhinatsioonid. Kommunistid ja teised eesrindlikud demokraatlikud tegelased võivad pidevalt ja kindlalt üha rohkem poolehoidjaid ja saadavad, vaatamata rasketele tingimustele, teatud arvu saadikuid parlamenti ja kohalikesse võimuorganeisse. Kodanlusele ei ole see muidugi kasulik, kuid mõnda aega ta lepib sellega, sest parlamendi enamusest on talle küllalt, et saada tegelik õigus riigi kontrollimatuks juhtimiseks.

Kapitalismi kaitsjate kinnitusest hoolimata on kodanlik-parlamentlik kord kodanluse valitsemise, tema piiramatu võimu, tema diktatuuri poliitiliseks vormiks. Kodanlus on pikemat aega eelistanud seda vormi igale teisele vormile, sest parlamentlik kord oma näilise demokraatiaga maskeerib kõige paremini kodanluse ülevõimu. Tänapäeval aga ei rahulda teda sageli isegi näilik demokraatia.

XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul saavutas arenenud kapitalism oma kõrgeima ja viimase staadiumi ning muutus imperialismiks.

Üksikute kapitalistide asemele, kes turul üksteisega konkureerisid, tulid monopolid — töösturite ja pankurite võimsad koondised. Sõna «monopol» on tulnud kahest kreekakeelsest sõnast: «monos» (üks) ja «poleo» (müün). Monopol tähendab kellegi ainuõigust toota, osta, müüa jne. Kapitalistli-

kud monopolid laostavad või allutavad endile pangad ja üksikute kapitalistide ettevõtted, nad koon-
davad endi kätte miljarditesse ulatuvad vahendid ja suurema osa kivisöe, nafta, terase, mootorite, elektrienergia ja teiste tööstussaaduste liikide tootmisest omal maal, tihtilugu ka mitmetes maades ja isegi kogu kapitalistlikus maailmas. Kapitalistlikud monopolid võitlevad omavahel müügiturgude ja tooraineallikate pärast. Piirdumata omal maal peremehetsemisega veavad kapitalistlikud monopolid osa kapitale asumaadesse ja nõrgalt arenenud maadesse, mässivad nad sisse orjastavate lepingutega ja muudavad sõltuvaiks kapitalistlikest suurriikidest.

Imperialismi ajastul on kodanlik omand ja kapitalistlikud tootmissuhted saanud tootlike jõudude arengule suurimaks piduriks. Sellest annavad tunnistust paljud faktid. Toome siin mõned.

Selle tõttu, et valitseb eraomandiõigus maale ja tööstusettevõtetele, ei ole riigis võimalik luua ühtset energiasüsteemi. Monopolistlikud koondised ei võimalda suure osa teaduslike avastuste ja tehniliste leiutuste kasutamist, kui need ei kindlusta maksimaalsete kasumite saamist. Miljoneil töötuil puudub töötegemise võimalus. Tohtu hulk materiaalseid väärtusi ja tootlikke jõude hävib majanduskriiside ajal. Kõik see teravdab kapitalistliku ühiskonna vastuolusid, eriti vastuolusid tööliste ja kapitalistide vahel, asumaade rõhutatud rahvaste ja imperialistlike maade kodanluse vahel, vastuolusid, mis viivad sõadadeni üksikute kapitalistlike riikide ja riikide rühmade vahel.

Kapitalistliku surve tugevnemine imperialismi ajastul kutsub proletaarlaste ja teiste elanikkonna kihtide hulgas esile järjest suurema pahameele. Imperialism, nagu näitas V. I. Lenin, on prole-

taarse revolutsiooni eelõhtu. Sel perioodil kasvab töölisklassi teadlikkus ja organiseeritus, tugevnevad töölisklassi sidemed töörahva kõigi kihtidega. Tunduvalt kasvab tõeliste töölisparteide — kommunistlike parteide mõju tööliste, talupoegade, väikeametnike ja intelligentsi hulkades. Tekivad võimsad revolutsioonilised ametiühingud, naiste, noorsoo jne. progressiivsed organisatsioonid.

Eriti kiiresti toimus see protsess pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu, mis näitas kogu maailmale, et töölised ja talupojad suudavad võtta võimu enda kätte ja valitseda ilma kodanluseta. Nõukogude võimu kehtestamine meie maal näitas kujukalt seda, et maa, vabrikute, tehaste, pankade, kaevanduste, raudteede ja trükkodade üleminek rahva kätte annab töötajatele tõelise demokraatia ja vabaduse. See innustab kogu maailma töölisi nende võitluses sotsialismi eest.

Töölisklassi teadlikkuse ja organiseerituse kasvades on kodanlusel üha raskem töölisi vanade meetoditega valitseda, rõhuda. Mõnedes maades on kapitalistidel juba suuri raskusi endile parlamendis enamuse kindlustamisega. Seepärast läheb kodanlus sageli demokraatlike õiguste ja vabaduste otsese likvideerimise teele, laseb töölisliikumise ja progressiivsete organisatsioonide vastu käiku repressioonid ja terrori, suurendab sõjaväe ja politsei arvulist koosseisu.

Olles kohkunud Itaalias töölisklassi kasvavast revolutsioonilisusest, pani Itaalia kodanlus 1922. aastal võimule Mussolini fašistliku partei. Pettes väikekodanlikke hulki paljutöotavate lubadustega parandada nende olukorda, alustasid itaalia fašistid pealetungi töörahva revolutsioonilistele, progressiivsetele organisatsioonidele. Fašistlikud jõugud purustasid demokraatlikud organisatsioonid.

Demokraatlike ajalehtede ja ajakirjade väljaandmine keelati. Kommunistlik partei sai tegutseda ainult sügaval pörandal all. Üle kahekümne aasta, kuni 1944. aastani, valitses Itaalias fašistlik diktatuur, kes ei õiendanud julmalt arveid mitte ainult kommunistidega, vaid isegi piiratud kodanlike vabaduste mõõdukate pooldajatega.

Fašistlikku režiimi ei kehtestatud mitte ainult Itaalias. 1933. aastal toimus fašistlik riigipööre Saksamaal. Mõni aeg hiljem kehtestati itaalia ja saksa fašistide abiga fašistlik diktatuur Hispaanias.

Fašistlikele parteidele ei teinud kodanlus ülesandeks mitte ainult proletariaadi revolutsioonilise liikumise mahasurumise, vaid ka uute sõdade ettevalmistamise. Hitlerlased näiteks ei piirdunud sellega, et hävitasid Saksamaal kõik demokraatlikud organisatsioonid ja hävitasid saksa tööliklassi paremiku, vaid sundides rahvale peale nälja ja viletsuse, panid nad tema õlgadele ka sõja ettevalmistamise kolossaalsed kulutused. Nad tõstsid üles loosungi «kahurid või asemel». Püüdes masse hullutada ja petta propageerisid hitlerlased kõigest hingest ebateaduslikke, reaktsioonilisi teooriaid selle kohta, et kõik rahvused ja rassid pole samaväärsed. Nad väitsid, et saksa rahvas on «väljavalitud» rahvas ja on seepärast kutsutud valitsema teiste «mittetäisväärtuslike» rahvaste üle.

Fašistlik kord, nagu kodanlik vabariikki, on kodanluse tööriist võitlemiseks rahva vastu; kodanlik demokraatia ja fašism on vaid kodanluse valitsemise eri meetodid.

Kas tähendab see seda, et töörahval on ükskõik, milliste vahenditega kodanlus oma ülevõimu teostab? Ei, ei tähenda. Fašismi tingimustes puuduvad töörahval kodanlik-demokraatlikud vabadused.

Töölistel, talupoegadel ja intelligentsil on keelatud välja anda ajalehti, mis jutustavad tõtt maailmas toimuvaist sündmustest, töörahva hulkade olukorrast, neil ei lubata korraldada koosolekuid ega miitinguid, luua oma organisatsioone, avalikult kaitsta oma huve ega võidelda sõjaõhutajate vastu. Kõige selle eest ähvardab neid koonduslaagritesse saatmine või isegi surmanuhtlus. Seepärast tõusevad kõik maailma rahvad võitlusele fašismi ja fašismi ohu vastu.

Teise maailmasõja aastail purustati fašistlikud riigid. See aga ei tähenda, et on hävitatud fašismi oht.

Tänapäeval käib paljudes kapitalistlikes maades kodanluse pealetung demokraatlikele vabadustele. Neis maades, vaatamata konstitutsioonide olemasolule, mis tunnistavad kodanlik-demokraatlikke vabadusi, jälitatakse paljusid progressiivseid tegelasi, piiratakse ametiühingute õigusi.

Näiteks Ameerika Ühendriikides avaldavad poliitilisele elule viimastel aastatel suurt mõju monopolistliku kapitali kõige reaktsioonilisemate ringkondade esindajad. Nende mõjutusel organiseerib politsei tihti salajast järelevalvet üksikute kodanike üle, avab kirju, kuulab pealt telefonikõnesid. Politsei paneb nendele kodanikele süüks, et nad aktiivselt võitlevad töörahva huvide eest, töötajate demokraatlike õiguste eest, rahu eest rahvaste vahel. Niisuguseid katseid kehtestada riigis demokraatiavastane režiim nimetavad ameeriklased makartismiks (McCarthy — üks demokraatiavastase kampaania organisaatoreid Ameerika Ühendriikides).

Nüüd on asi võtnud niisuguse pöörde, et kodanlus, kelle lipukirjaks olid omal ajal demokraatlikud vabadused (kärbitud ja piiratud, nagu me nägime),

ütleb lahti nende vabaduste igasugusest varjustki ja võtab üha avalikumalt kursi nende täieliku likvideerimise suunas. Missuguse kapitalistliku riigi me ka võtaksime, peaaegu igas neist taotleb imperialistlik kodanlus paranduste tegemist konstitutsioonis ja niisuguste seaduste vastuvõtmist, mis muudaksid demokraatlikud vabadused täiesti nulliks. Sageli läheb kodanlik riik monopolide survele välja konstitutsioonide otsesele rikkumisele.

Praegu sammuvad demokraatlike vabaduste kaitsjate eesotsas kommunistid. Nad organiseerivad laiu rahvahulki võitlusele reaktsiooni ja fašismi jõudude vastu. Nad selgitavad massidele, et töörahva poolt kätte võidetud õiguste kaitsmine ja laiendamine on üks vältimatuid tingimusi töörahva vabanemisel imperialismi ikkest.

Siit on arusaadav see vaen, mida reaktsionäärid kõigis kapitalistlikes maades kommunistide vastu tunnevad. Mõnedes maades läheb neil korda saavutada revolutsiooniliste proletaarsete parteide keelamist.

Siinemaani me rääkisime peamiselt kodanliku riigi sisepoliitikast.

Mis puutub tema välispoliitikasse, siis väljendab see samuti ekspluataatorite-kapitalistide huve.

Maksimaalse kasumi kindlustamisel ei piirdu kapitalistid oma maa töötajate ekspluateerimise suurendamisega, sellest on neile vähe, nad orjastavad, riisuvad süstemaatiliselt teiste maade, eriti mahajäänud maade elanikkonda, valmistavad ette ja päästavad valla sõdasid võõraste territooriumide haaramise eesmärgil.

Kapitalism, eriti kaasaegne kapitalism — imperialism — ei too töötajaile mitte ainult laostumist, viletsust ja hirmu näljasurma ees, vaid ka laastavaid sõdasid. XX sajandil elas inimkond üle kaks

maailmasõda — aastail 1914—1918 ja 1939—1945. Sõjad tõid rahvahulkadele lugematuid kannatusi ja põhjustasid miljonite inimeste surma. Kuid kapitalistid rikastusid sõja arvel. Ja nad kasutavad kodanlikku riiki uue maailmasõja ettevalmistamise poliitika teostamiseks. Eriti pingutavad oma jõudu selles suunas suured kapitalistlikud monopolid, sest just nemad said Esimesest ja Teisest maailmasõjast kõige rohkem kasu.

Kuid tänapäeval on imperialistidel maailmasõda ette valmistada ja valla päästa tunduvalt raskem kui, ütleme, 40 või 20 aastat tagasi. Määratult on kasvanud töörahva hulkade teadlikkus ja organiseeritus. Kogu maailma rahvad on alustanud aktiivset võitlust sõja vastu, relvastuse vähendamise eest, aatomirelva ja inimeste massilise hävitamise teiste relvade keelamise poolt, rahu eest kogu maailmas.

Imperialistlike riikide reaktsiooniliste ringkondade katsed tõugata maailm uude sõtta põrkavad Nõukogude Liidu, Hiina Rahvavabariigi ja teiste rahvusvahelise pinevuse vähendamise, vaidlusaluste küsimuste rahuliku lahendamise eest võitlevate demokraatlike maade jõu ja võimsuse vastu.

Kõik see annab võimaluse nurja ajada reaktsionääride kavatsust valla päästa uus maailmasõda.

Kapitalismi tekkimisega hakkasid välja kujunema rahvused. Vastavalt tingimustele osutus kodanliku riigi territoorium asustatuks kas ühe rahvusega või siis paljudega. Vastavalt sellele eksisteerivad kapitalismi tingimustes nii üherahvuselised kui ka paljurahvuselised riigid. Paljurahvuselistes kapitalistlikes riikides ei ole väikerahvused võrdõiguslikud (näiteks tšehhid, slovakid ja poolakad endises Austria-Ungaris). Peale selle on paljurahvuselised kodanlikud riigid tekki-

nud asumaade haaramise teel. Nii tekkisid koloniaalriigid — Inglismaa, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid, Belgia, Holland ja teised.

Valitsevate rahvuste kapitalistid ja mõisnikud suruvad igati maha rõhutatud rahvuste vabanemise, iseseisvate, sõltumatute rahvusriikide loomise püüdu.

Nii oli lugu ka tsaari-Venemaal, mida Lenin nimetas «rahvaste vanglaks». Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon likvideeris paljurahvuselisel Venemaal kodanliku korra. Võtnud võimu enda kätte, hävitas töölisklass vana rõhumise ja orjastamise režiimi, koos sellega hävitas ta ka rahvusliku rõhumise. Olles tunnustanud rahvuste õigust riiklikule iseseisvusele, kuulutas töölisklass välja uue poliitika, väikeste ja suurte rahvaste võrdsuse ja sõpruse poliitika. Hiljem ühinesid iseseisvad ja võrdõiguslikud Nõukogude vabariigid vabatahtlikult ühtseks liitriigiks — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduks.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul võttis määratu suure ulatuse asumaade ja sõltuvate maade rahvaste rahvuslik vabadusliikumine. Eriti intensiivseks muutus see pärast Teist maailmasõda, mille tulemusena purustati fašism ja kasvasid demokraatia jõud kogu maailmas. Kolonisaatorite-orjastajate vastu ülestõusnud rahvaste löökide all varisesid kokku koloniaalimpeeriumid.

Tänapäeval propageerivad mõned kodanlikud ideoloogid kõvasti ideed ülemaailmsest kodanlikust riigist, millel oleks ühtne parlament ja valitus. Pole raske taibata, et see on reaktsiooniline ja teostamatu kavatsus. See maskeerib kõige suuremate kapitalistlike monopolide, eeskätt ameerika monopolide püüdu maailmayalitsemisele.

See kavatsus on määratud nurjumisele. Seda on võimatu teostada juba üksnes seepärast, et liiga sügavad ja järjest raskemini lepitatavad on vastuolud kapitalistlike monopolide vahel, seega ka kodanlike riikide vahel, kes on nende monopolide huvide väljendajaiks. Seda ei saa teostada ka seepärast, et asumaade ja sõltuvate maade rahvad, kes on tõusnud võitlusse oma iseseisvuse eest, muutuvad järjest võimsamaks jõuks. Peale selle laieneb nendes kapitalistlikes riikides enestes demokraatlik liikumine, rahvad nõuavad visalt oma valitsustelt iseseisva rahvusliku poliitika teostamist, astuvad otsustavalt välismaiste imperialistide vahelesegamise vastu nende riikide siseasjadesse. Lõpuks tabab «ülemaailmse» kodanliku riigi loomise katseid paratamatult krahhi ka seepärast, et maailmas eksisteerib praegu ja tugevneb iga päevaga võimas sotsialismileer.

Me vaatlesime üldjoontes kodanliku riigi põhilisi iseärasusi ja nägime, et oma olemuselt on ta klassiriik ja teenib alati kodanlust. Kodanlik riik on kodanluse tööriist, mida ta kasutab tööliste, talupoegade ja teiste töörahva kihtide orjastamiseks ja paljaksriisumiseks. Kodanliku riigi ekspluataatorlik olemus tuleb erilise jõuga ilmsiks imperialismi ajastul, ajastul, kus kapitalistlike maade majanduses ja poliitikas kuulub täielik ülevõim monopolistlikele koondistele.

Kodanlik riik kaitseb vabrikantide ning pankurite monopolistlike koondiste tulusid ja veeretab kogu maksukoorma töötajate õlgadele. Monopolistide huvides võtab ta vastu ja viib ellu seadusi, mis piiravad tööliste õigusi võitlusele, streikidele, soosib igati reaktsiooniliste, rahvavastaste organisatsioonide tegevust.

Paljudes kapitalistlikes maades, seoses sellega,

et monopolistlikud ringkonnad püüavad uut sõda valla päästa, kulutab kodanlik riik suuri summasid sõjaväele ja sõjatööstusele. 1954. aastal moodustasid otsesed sõjalised kulutused Ameerika Ühendriikides 68,6 protsenti kõigist kuludest, Inglismaal — 38,3, Prantsusmaal — 32,5 protsenti. Need tohutu suured kulutused viivad elanikelt võetavate maksude suurenemisele, töötajate elatustaseme langusele. Ameerika Ühendriikides näiteks kulub töölistel maksude maksmiseks praegu umbes üks kolmandik palgast. Prantsuse tööline saab oma palga eest praegu osta kaks korda vähem kui enne sõda.

Samal ajal on sõja ettevalmistamine kasulik kapitalistlikele monopolidele, kes saavad valitsuse sõjaliste tellimuste täitmisest kolossaalseid kasumeid.

On selge, et kodanlik riik toimib ka uue sõja ettevalmistamise poliitikat teostades kapitalistide, kapitalistlike monopolide huvides ja töörahva huvide vastu.

Nii on imperialismi ajastu kodanlik riik igas suhtes tihedalt seotud kapitalistlike monopolidega, kaitseb nende huve.

Nagu eelmistel riigitüüpidel, nii on ka kodanlikul riigil kaks põhifunktsiooni: sisemine ja väline. Oma riigis hoiab ta vaos töörahvast, väljaspool kaitseb aga oma territooriumi ja püüab seda laiendada teiste riikide arvel, kusjuures kodanliku riigi sise- ja välispoliitika on omavahel tihedasti seotud. Mida reaktioonilisem on ühe või teise riigi sisepoliitika, seda reaktioonilisem on tavaliselt ka tema välispoliitika ja vastupidi. Teisiti ei saagi olla. Ettevalmistus sõjaks, veel rohkem aga sõda ise toob töötajaile kaasa määratu suuri viletsusi, raskeid kannatusi ja puudusi. On loomulik, et rah-

vas astub välja agressiivse välispoliitika vastu. Rahvamasside vastupanu mahasurumiseks kasutab kodanlik riik täiesti varjamatut vägivalda.

Kõik mäletavad sündmusi lähemast minevikust. Saksa fašistid likvideerisid enne Teise maailmasõja vallapäästmist oma riigis demokraatlikud vabadused, keelasid ära ja hakkasid kõige julmema kombel jälitama demokraatlikke organisatsioone ja esmajoones kommunistlikku parteid.

Umbes seesama toimub kapitalistlikes riikides ka praegu. Nende riikide reaktsioonilised ringkonnad ei piirdu uue maailmasõja vallapäästmise tuhinas agressiivsete imperialistlike blokkide kokkuklopsimisega, vaid tugevdavad ka töötajate ekspluateerimist, tungivad kallale demokraatlikele vabadustele, jälitavad demokraatlikke organisatsioone ja progressiivseid tegelasi.

Kodanlikul riigil on seega siis kaks ülesannet: 1) oma maa töötava rahva mahasurumine, 2) võõraste territooriumide haaramine teiste rahvaste orjastamise ning koloniaalse ekspluateerimise eesmärgil ja oma riigi kaitsmine maailmavalitsemisele pretendeerivate iga liiki imperialistide kallaltungide eest.

Kui jutt on nendest kodanliku riigi ülesannetest, väidavad tema kaitsjad tavaliselt: «Lubage,» ütlevad nad, «aga miks te midagi ei rääkinud riigi teistest ülesannetest? Kas mitte igasugune riik, sealhulgas ka kodanlik riik, ei tegele majandusliku ja kultuurilise tööga? Kas ta ei vaata ühiskonnaliikmete julgeoleku huvides ühiskondlikust korrast kinnipidamise järele?» Vastame sellele väitele.

Ei saa eitada, et iga riik tegeleb mõningal määral ühiskondliku julgeoleku küsimustega, majanduse ja kultuuri küsimustega, ulatuslike ühiskondlike tööde organiseerimisega. Orjanduslikus ja feo-

daalses ühiskonnas juhtis riik real juhtudel näiteks kanalite ja teede ehitamist, s. o. niisuguseid töid, mis käisid üksikutele orjapidajatele ja feodaalidele üle jõu.

Kapitalistlikus ühiskonnas kuulub riigile teatud arv suuri panku, tal on olemas raudteed, ta ehitab sõjatehaseid, elektrijaamu jne. Kuid see on kõik vaid väike osa maa majandusest. Peamised rikkused, suurem osa tehastest, vabrikutest, pankadest, raudteedest ja maast on üksikute kapitalistide ja nende koondiste käes. Nemad ongi faktiliselt iga kapitalistliku riigi, kõigi tema rikkuste peremehed.

Veelgi enam, oma suhteliselt väikeses majanduslikus tegevuses ei lähtu kodanlik riik mitte ühiskonna, mitte rahva, vaid kapitalistide huvidest.

Võtame näiteks Ameerika Ühendriigid. Teise maailmasõja aastail ehitati seal riigi summadega (need summad tulevad kapitalistlikus ühiskonnas maksudest, mida kogutakse peamiselt töötajailt) küllaltki palju ettevõtteid. Uute ettevõtete ehitamise andis valitsus sealjuures erafirmadele neile väga soodsatel tingimustel. Rajatud ettevõtted anti ekspluateerimiseks ja armee ning laevastiku sõjaliste tellimuste täitmiseks jällegi kapitalistide kätte, mis aga andis neile uusi määratu suuri kasumeid. Lõpuks, pärast sõda, müüs valitsus need ettevõtted poolmuidu samadele kapitalistidele ja need löiksid jälle kasu.

Nii näeb välja kodanliku riigi majanduslik tegevus: maksumaksja, s. o. töötaja taskust kapitalisti taskusse. Tuleb välja, et kapitalistid ei piirdu töölisest kõigi mahlade väljapressimisel üksnes sellega, et ekspluateerivad töolist halastamatult tööprotsessis, nad riisuvad teda lisaks sellele ka riigi abil.

Seega saavad kodanliku riigi «majanduslikust» tegevusest kasu miljonärid ja miljardärid, töötajatele aga langeb riigi niisuguse tegevuse tulemusena osaks veelgi suurem ekspluateerimine.

Aga kuidas on lood kodanliku riigi kultuurilise tegevusega? Alustame kas või sellest, et enamus kultuuriasutusi kapitalistlikes riikides on tavaliselt eraettevõtted. Teadusliku uurimise instituudid ja laboratooriumid, paljud koolid ja kõrgemad õppeasutused kuuluvad kapitalistidele. Mitte alati ei pane kapitalistid nende asutuste etteotsa teadlasi. Mõnedes kapitalistlikes maades on viimastel aastatel määratud kõrgemate koolide juhtideks kindralid, kellel ei ole küll midagi ühist teadusega, kuid kes seevastu on võimelised ülikooli või instituudi elu seadma sõjalisele alusele ja valmistama üliõpilastest imperialismi alandlikke teenreid.

Kodanlikul riigil on muidugi olemas oma koolide võrk. Kuid ka rahvahariduse alal peab ta silmas kapitalistide huve: õpetada rahvale kirjaoskust ainult minimaalsel määral, mis on ettevõttes töötamiseks vajalik, ja kasvatada tulevasi töötajaid kodanluse ja kodanliku riigi tahte kuulekaiks ja nurisematuteks täitjateks.

Selle üle, mida kujutab endast kodanliku riigi «kultuuriline tegevus», võib otsustada ka veel selle järgi, et suurema osa summadest kulutab riik armeele ja ainult õige tühise osa haridusele. Lenin ütles selle kohta, et armeele kulutab kodanlik riik tohutud summad, «kultuurile» aga jagab krosse.

Kõigi ekspluataatorlike riikide majanduslik ja kultuuriline tegevus on niivõrd tähtsusetu, et ei saa rääkida nende spetsiaalsest majanduslik-organisatoorsest ja kultuurilis-kasvatuslikust funktsioonist. Niisugust funktsiooni ekspluataatorlikel riikidel ei ole.

Jäab veel vastata küsimusele kodanliku riigi osast kodanike isikliku julgeoleku tagamisel.

Ta tõepoolest tagab kodanikele isikliku julgeoleku, kuid ainult niivõrd, kuivõrd see ei ole vastutus kodanluse huvidega. Tarvitseb aga ühel või teisel kodanikul alustada võitlust töörahva huvide eest, kui kodanlik riik jätab ta oma kaitsest ilma, tihti peale aga tungib talle ise kallale.

Kurva kuulsuse osaliseks on saanud väike Ameerika linnake Peakskill. Siia kogunes 27. augustil 1949. aastal palju rahvast Paul Robesoni kontserdile, kes on väljapaistva rahu eest võitlejana tuntud ka kaugel väljaspool Ameerika Ühendriikide piire. Kuid fašistlikud huligaanid ei lasknud parki, kus kontsert pidi toimuma, ei rahvast ega ka Robesoni. Rüüstajad lõhkusid kontserdiväljakul ära toolid, tegid neist lõkke ja hakkasid peksma inimesi, kes olid tulnud lauljat kuulama. Kus oli siis politsei? Teda ei olnud, kuigi mõned ajalehed juba 4 päeva enne kontserti kirjutasid kavatseta- vast rüüstamisest.

Vastuseks reaktioonäride fašistlikule tegevusele teatas Robeson, et ta siiski, kõigele vaatamata, annab kontserdi Peakskillis. Kohalikud elanikud, vihale aetud fašistlike rüüstajate huligaansusest, organiseerisid enesekaitse. Kontserdile tuli kogu ümbruskonnast kokku üle 25 000 inimese. Selleks korraks saatsid võimud kohale ka politsei ja sõjaväe. Kuid keda nad kaitsesid? Kas lauljat Robesoni? Või kontserdi korraldajaid ja küllastajaid? Ei, mitte neid, vaid huligaane-fašiste, kes kuulutasid kontserdist osavõtjad «kommunistideks» ja korraldasid uue rüüstamise.

Kas sellest näitest pole küllalt, et näha, mida kujutab endast kapitalistlike maade kodanike «isikuvabadus» ja «isiklik julgeolek»?

Kapitalistidel on täielik vabadus ja julgeolek, kui nad päevast päeva, aastast aastasse ekspluateerivad töölisi ja talupoegi, koguvad nende töö varal muinasjutulisi rikkusi, viivad neid äärmise viletsuseni, kihutavad enneaegu vananenud töölisi tehastest minema, laostavad vähese maaga talupoegi. Aga kas töölistel on samasugune vabadus ja isiklik julgeolek, kui nad alustavad ülestõusu nende nii ebainimlike rõhujate vastu, kui nad ei nõua kapitalistlikule palgaorjusele rajatud korra kukutamist, vaid ainult kapitalistide ohjeldamist ja tööliste kõige tagasihoidlikemategi elutingimuste loomist? Ei, ei ole. Vastupidi, võimud saavad tööliste-streikijate vastu sõjaväe ja politsei.

Tõsi küll, on juhtumeid (väga harva küll), kus kodanlik riik toetab mõningaid ametiühingute nõudmisi. Kuid ta teeb seda selleks, et tööliste nõudmiste osalise rahuldamisega streik nurja ajada. Ka niisugusel juhul abistab ta muidugi kapitaliste. Juhtub ka nii, et eriti laiaulatusliku streigiliikumise ja töörahva hulkade revolutsioonilise võitluse üldise tõusu perioodil sunnib kodanlik riik mõningaid kapitaliste proletaarse võitluse nõrgendamise ja kapitalismi päästmise huvides tööliste üksikuid nõudmisi vastu võtma. On selge, et riik ei esine siin mitte töötajate kaitsjana, vaid kodanluse ettenägeliku ja ustava teenrina.

Niisiis, missuguseid kodanliku riigi sisepoliitika küsimusi me ka ei võtaks, kõik nad ainult kinnitavad marksistlikku teesi selle kohta, et ekspluataatorliku riigi peaülesandeks on ekspluataatorite ülevõimu kaitsmine, rõhutute vaoshoidmine.

Me vaatlesime kodanliku riigi põhilisi iseärasusi.

Millised järeldused võib öeldu põhjal teha? Kodanlik riik, samuti nagu orjanduslik ja feodaalne riik, teenib ekspluataatorite huve. Nagu eelnevad

riigid, nii hoiab ka tema siseriigis vaos töörahva hulki, surub maha nende vastupanu ekspluataatoritele, väljaspool aga kaitseb oma võimu alust territooriumi ja on teiste riikide territooriumide haaramise tööriistaks.

Kodanluse valitsemise vormid on mitmekesised; need on konstitutsioonilise monarhia ja vabariigi mitmesugused erivormid. Poliitilise valitsemise meetodeid on tal kaks: kodanlik-parlamentlik meetod, mis maskeerib kodanliku riigi ekspluataatorlikku olemust, tema rahvavastast iseloomu, ja otseste ning julmade repressioonide meetod, mida kasutatakse fašistlikes maades. **Kodanliku riigi olemus aga jääb kõigil juhtudel samaks: kodanluse diktatuur, tema piiramatu võim, mis on suunatud töörahva vastu.**

Tänapäeval püüavad imperialistid kasutada kodanlikku riiki selleks, et kaitsta pehkinud kapitalistlikku korda ja saada töörahva halastamatu ekspluateerimise teel maksimaalset kasumit.

4. KUIDAS TÖÖRAHVAS VABANEB EKSPLUATAATORLIKU RIIGI RÕHUMISEST.

Me nägime, et riik sündis eraomandi tekkimise ja ühiskonna klassideks lõhenemise tulemusena.

Muutused eraomandi vormid (orjanduslik, feodaalne, kapitalistlik eraomand), üks rõhumise ja ekspluateerimise vorm asendus teisega. Orjanduslik kord loovutas koha feodaalsele, feodaalne kord kapitalistlikule korrale.

Vastavalt sellele muutused riigitüübid: orjanduslik riik, mis teostas orjapidajate diktatuuri, loovutas koha feodaalsele riigile, mis kujutab endast pärisorjapidajate-mõisnike diktatuuri; feodaalse riigi asemele tuli kodanlik riik — kodanluse diktatuur.

Ekspluateerimisvormide vaheldudes, ühe ekspluataatorliku riigitüübi asendudes teisega riigivõimu aparaat ja tema sunniorganid — sõjavägi, politsei, kohus jne. — arenesid edasi ja kohanesid üha rohkem töörahva rõhumise ülesandele.

Kodanlik riik, nagu kõik eelnevadki riigitüübid, on loodud rahva rõhumise vahendina. Politsei, žandarmeeria, kohus, sõjavägi — kõik nad on välja koolitatud võitluseks töötajate vastu.

Kuidas siis peab töötav inimene suhtuma ekspluataatorlikku, kodanlikku riiki? See küsimus kerkib kapitalimaades üles iga mõtleja töölise, talupoja ja ametniku ees. Töötajail on väga tähtis saada õige vastus sellele küsimusele, sest see on seotud teise tähtsa küsimusega: kuidas võita kätte sotsialism?

Kapitalistidele on muidugi kasulik, et töötajad toetaksid kodanlikku riiki, et nad peaksid seda kõige mõistlikumaks, õiglasemaks ja igaveseks. Sellepärast püüavadki kapitalistliku korra kaitsjad ülistada kodanlikku riiki taevani.

Töölisklassi vaenlased — parempoolsete sotsialistlike parteide reaktsioonilised liidrid — on jõudnud isegi niikaugele, et nende arvates võib kodanlik riik olla sotsialismi ülesehitamise tööriistaks. Need härrased väidavad, et enamuse saamisega parlamendis panevad nad «rahulikul teel», ilma revolutsioonita maksma sotsialismi ja vana riik hakkab sama ustavalt teenima rahvast, nagu ta praegu teenib kodanlust.

Kuid kaine mõtlemine viib meid järeldusele, et sellisel teel ei ole võimalik kätte võita sotsialismi, ning ajaloo kogemused kinnitavad seda järeldust täielikult.

Tõepoolest, kas siis kodanlus istub käed rüpes sel ajal, kui töölisklass «rahulikult» võidab parla-

mendis enamuse? Muidugi mitte. Kapitalistid on rahul parlamentliku korruga, lepivad olemasolevate demokraatlike vabadustega, üldine valimisõigus kaasa arvatud, ainult niikaua, kui see kõik aitab neil ekspluateeritavate vastupanu maha suruda ja oma diktatuuri maskeerida. Niipea kui kodanlik-demokraatlikud vabadused kodanlusele ohtlikuks muutuvad, likvideerib ta need ja kehtestab avaliku fašistliku diktatuuri või mõne teise imperialistliku vormi. Nii oli lugu Itaalias, Saksamaal, Hispaanias, Jaapanis ja mõnedes teistes maades. Nagu me juba rääkisime, tungivad imperialistid reas kapitalistlikes maades ka praegu kallale töötajate demokraatlikele õigustele.

Edasi. Kas saab kodanlik riik, mis on loodud kapitalistide omandi ja privileegide kaitseks, olla nende omandi ja privileegide hävitamise tööriistaks, selleks tööriistaks, mis vabastab töölised ekspluateerimisest? Muidugi mitte. Näiteks koosneb politsei kapitalistlikes maades kodanlusele ustavaist inimestest, kes kaitsevad kodanluse omandit ja tema huve tööliste ning talupoegade vastu. On selge, et töölised ja talupojad, kui nad tahavad kodanluselt ära võtta suureeraomandi (vabrikud, tehased, raudteed jne.) ja takistada ekspluataatoreil oma ülevõimu taastamast, ei saa loota vanale politseile. Vastupidi, nad peavad arvestama seda, et politsei hakkab abistama kodanlust tööliste vastu. Sellepärast on töölisklass, kui ta tahab saavutada edu, sunnitud politsei laiali saatma ja temalt relvad ära võtma ning looma miilitsa, mis koosneb töötajaist, kes on valmis kaitsma rahva huve kodanluse vastu. Täpselt sedasama võib öelda kodanliku riigi iga teise organi kohta.

Kõik see annab tunnistust sellest, et kodanlik

riik ei saa olla sotsialismi ülesehitamise tööriistaks.

Kui parempoolsete sotsialistide reaktsioonilised liidrid püüavad veenda töotajaid selles, et kodanlikku riiki saab kasutada sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisel, siis valavad nad tegelikult vett kodanluse veskile. Kapitalistidel ongi just seda tarvis, et töotajad ei astuks välja kodanliku riigi hävitamise poolt.

Teised tööliklassi varjatud vaenlased — anarhistid — kuulutavad: «Maha riik — see vägivalla tööriist! Kuulutame boikoti kodanlikule riigile, laseme ta õhku! Paneme viivitamatult maksma korra, kus pole riiki! Elagu anarhia!»

Esimesel pilgul võib niisugune üleskutse näida revolutsioonilisena. Tegelikult on see aga ebaõige ja reaktsiooniline. Neis maades, kus anarhismil oli pinda, tekitas ta suurt kahju töörahva organiseeritud liikumisele rõhujate vastu. Milles seisab anarhistlike loosungite kahjulikkus?

Esiteks, pole õige rääkida **igasuguse** riigi hävitamisest. Tööliklass likvideerib revolutsiooni käigus **ekspluataatorliku, kodanliku** riigi, kuid ta ei eita riiki üldse. Sellest tuleb meil veel juttu edasiselt.

Teiseks, proletariaadi vabadusvõitlusele tekitab suurt kahju keeldumine kodanliku riigi organite kasutamisest selle võitluse huvides. Kuid just seda kutsuvad anarhistid üles tegema, kui nad räägivad, et tuleb boikoteerida (s. o. keelduda tunnustamast) kodanlikku riiki.

Kodanlik riik on kodanluse ülevõimu organ. Et seda ei saa kasutada sotsialismi ehitamiseks, selles pole kahtlust. Kuid siit ei järgne põrmugi, et kodanliku riigi asutusi ei võiks teatud juhtudel kasutada töörahva hulkade huvides, kodanluse vastu peetava võitluse huvides. Näiteks võtame

parlamendi. Kas peavad töötajad püüdma selle poole, et parlamendis oleks võimalikult rohkem saadikuid, kes kaitseksid nende huve? Muidugi peavad. Proletaarne, marksistlik partei kasutab oma esindajaid parlamendis töötajate poliitiliseks kasvatamiseks, valitsuse reaktsioonilistele sammudele vastupanu avaldamiseks, reaktsiooniliste parteide paljastamiseks rahva silmis.

Või siis teine näide. Oletame, et poolkoloniaalse riigi kodanlik-feodaalne valitsus võtab tarvitusele mõningad, olgugi arglikud ja kõhklevad abinõud maa loodusrikkuste natsionaliseerimiseks, s. o. nende rikkuste muutmiseks riigi omandiks ja õõnestab seega välismaiste imperialistlike monopolide positsioone. Kas peab marksistlik partei neid abinõusid toetama? Kas marksistlik partei peab organiseerima rahva surveavaldust valitsusele, mis sunniks teda otsustavamalt tegutsema? Tingimata peab. See muidugi ei tähenda seda, et marksistlik partei lakkab kodanlikku valitsust paljastamast või tema vastu võitlemast.

Ja lõpuks kujutame endale ette järgmist juhtumit. Kapitalistlikus riigis võistlevad mitu suurt kodanlikku parteid, kelledest üks antud silmapilgul pooldab rahvusvaheliste küsimuste lahendamist läbirääkimiste teel, teised aga sõja abil. Peaks olema selge, et töölisklass ja tema partei peavad aktiivselt vahele segama nende kodanlike parteide vahelisse võitlusse, toetama parteid, kes pooldab rahu, aitama tal kodanliku riigi juhtimisest kõrvale tõrjuda seda parteid, kes pooldab sõda. Selline kodanliku riigi juhtkonna vahetus ei muuda tema ekspluataatorlikku olemust, ometi on ta kasulik töörahvale, kuivõrd ta kindlustab teatud ajaks rahu.

Seega siis, hoolimata anarhistide õpetusest, pea-

vad töötajad, tööliklass ja tema partei kasutama võitluses ekspluataatorite vastu ära kõik võimalused, mida kodanlik demokraatia pakub.

Sealjuures ei tohi muidugi unustada, et kapitalistlikku korda ja tema sünnitatud kodanlikku riiki saavad rahvahulgad antud maal kõrvaldada ainult sotsialistliku revolutsiooni teel.

Orjade ja varatute revolutsiooniline liikumine viis orjuse likvideerimisele ja puhastas tee feodalismile. Pärisorjade, käsitöölise ja tärkava proletariaadi revolutsiooniline võitlus, mille viisid lõpule kodanlikud revolutsioonid, likvideeris feodalismi ja viis võidule kapitalismi. Seda revolutsioonilist võitlust, mida peab proletariaat, kes on koondanud enda ümber mitteproletaarsed töörahva hulgad, kroonib sotsialistlik revolutsioon, mis likvideerib kodanliku korra, kaotab igasuguse ekspluateerimise, viib võidule sotsialistliku korra.

Rahvahulgad võitlesid minevikus väsimatult rõhujate ja nende riikide vastu, kuid rõhumine ja vägivald jäid, muutusid ainult ekspluateerimise vormid. Seda saab seletada kahe asjaoluga. Esiteks sellega, et tol ajal ei olnud veel valminud materiaalsed tingimused: ei olnud kasvanud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks vajalikud tootlikud jõud, puudus kaasaegne suurtööstus, mis on sotsialismi materiaalseks ja tehniliseks baasiks. Teiseks, rõhutud hulgad, kuigi nad moodustasid ühiskonna enamuse, olid orjanduslikus ja feodaalses ühiskonnas üksteisest eraldatud ja organiseerimata. Põhjalikult muutus olukord kapitalismi tekkimisega ja kaasaegse tööstusproletariaadi kujunemisega. Kujunes ja arenes välja suurtööstus, mis ühendas töölised suurteks kollektiivideks. Võitluses kapitalistide vastu saavad töölised teadlikuks oma huvide ühtsusest ja asutavad proletaarseid,

marksistlikke parteisid, ametiühinguid ja teisi organisatsioone.

Organiseeritus ja ühtsus — ongi töölisklassi peamine jõud. Teda organiseerib ja ühendab revolutsiooniline, marksistlik partei, kes kasvatab ja õpetab töölisi, juhib nende massiorganisatsioone.

Kaasaegses kapitalistlikus ühiskonnas on töötaval talurahval, kodutööndajail ja käsitöölistel, vaimse töö tegijail ja väikeametnikel organiseeritud töölisklassi näol olemas juht, kes oskab neid liita armeeks, kes on võimeline teostama sotsialistliku revolutsiooni ja hävitama rõhumise ning ekspluateerimise.

Karl Marx, uurides XIX sajandi revolutsioonide kogemusi, jõudis järeldusele, et sotsialistliku revolutsiooni edukaks teostamiseks, võimu enda kätte võtmiseks ja kapitalismi hävitamiseks peavad töölisklass ja tema ümber koondunud töötajad hävitama kodanliku riigi. Kogu järgnev ajaloo käik, Suure Oktoobrirevolutsiooni, Kesk- ja Kagu-Euroopa maades ning Hiinas toimunud revolutsioonide kogemused on kinnitanud selle järelduse õigsust.

Mida kujutab endast kodanliku riigi hävitamine? Milles see väljendub?

Eelkõige vana, tšinovniklik-bürokraatliku aparadi lammutamises. Sajandite jooksul tekkis kõrgemate tšinovnikute kiht, kellele kuulusid juhtivad positsioonid valitsuses, ministriumides, administratiivaparaadis, sõjaväes, politseis ja mujal. Tšinovnikuid oli kasvatatud ja õpetatud rikaste huve kaitsma. Eksploataatorid tasusid neile nende teenete eest heldelt töörahva ekspluateerimise arvel. Revolutsiooni käigus need kõrgelseisvad, kodanlusele ustavad tšinovnikud kõrvaldatakse võimu juurest, ministriumide, ametkondade ette-

otsa ja teistele juhtivatele kohtadele riigiaparaadis pannakse inimesed rahva seast, keda rahvas on esitanud ja kes on rahvale ustavad.

Tähtsaks ülesandeks on sõjaväe vabastamine alluvusest vanale, reaktsioonilisele juhtkonnale, uute, rahva hulgast tulnud ohvitseride edutamine. Uus revolutsiooniline armee komplekteeritakse töötajaist, teda kasvatatakse kõrvalekaldumatult rahvale ustavuse vaimus, patriotismi ja internationalismi vaimus.

Kodanliku riigiaparaadi hävitamine tähendab ka vanade kohtute laialisaatmist ja uute moodustamist, mis tegutsevad revolutsioonilise seadusandluse alusel uute, rahva poolt esitatud kohtunikega. Politsei asendatakse rahvamiilitsaga või siis uuendatakse tema koosseisu, nagu tehti seda Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Samuti toimib võitnud rahvas prokuratuuriga, luureorganitega ja teiste riigiasutustega.

Uued riigiorganid tuginevad oma tegevuses uutele seadustele — sotsialistliku riigi seadustele. Need seadused väljendavad tööliste, talupoegade ja töötava intelligentsi huve, kindlustavad kapitalistlike elementide väljatõrjumise ja likvideerimise, sotsialistliku korra arengu ja võidu.

Lõpuks eeldab vana riigiaparaadi lammutamine ja tema asendamine uuega kõigi töötajate kaasa-tõmbamist riigivalitsemisele. Ei piisa uue, rahva teenistuses oleva riigiaparaadi loomisest, on tarvis veel, et ta kogu oma tegevuses toetuks rahvale, et lihtsad inimesed võtaksid aktiivselt osa tööst kõigis riigiaparaadi lülides.

Niisiis, bürokraatliku tšinovnikluse privileegide likvideerimine ja rahva hulgast tulnud inimeste edutamine juhtivatele riiklikele ametikohtadele keskuses ning kohapeal, sõjaväe vabastamine allu-

vusest reaktsioonilisele juhtkonnale ja rahvaarmee, revolutsioonilise armee loomine, vana kohtu asendamine uue, revolutsioonilise kohtuga, politsei asendamine rahvamiilitsaga, kõigi töötajate kaasa-tõmbamine oma riigi valitsemisele — kõik see tähendab vana, kodanliku riigiaparaadi lammutamist ja tema asendamist uue, sotsialistliku riigi-aparaadiga.

5. SOTSIALISTLIK RIIK — TÖÖRAHVA HUVIDE VÄLJENDAJA.

Kritiseerides anarhiste, kes eitavad võimalust kasutada kodanliku riigi organeid võitluses kodanluse enda vastu, ei vaadelnud me nende peamist nõudmist: otsekohe pärast kodanliku riigi hävitamist kaotada riik üldse. Näeme kohe, et ka see nõudmine on sügavalt ekslik ja kahjulik.

Kodanliku riigi lammutamine ei tähenda veel ekspluataatorlike klasside (kodanlus, mõisnikud, kulakud) hävitamist. Kasutades oma rikkusi ja kõiki kogemusi, tuginedes teiste riikide reaktsiooniliste jõudude ja oma maal kukutatud elementide toetusele peavad purustatud ekspluataatorlikud klassid vihast võitlust revolutsioonilise võimu vastu. Nad organiseerivad kontrrevolutsioonilisi vandenõusid ja mässe, kutsuvad appi intervente teistest kodanlikest maadest ja päästavad valla kodusõja. Nii oli olukord Venemaal, kus noorel Nõukogude vabariigil tuli tagasi lüüa valgekaartlaste ja välismaiste interventide ühendatud jõudude äge pealetung aastail 1918—1920.

Ka järgnevatel aastatel on Nõukogude sotsialistlikul riigil tulnud süstemaatiliselt alla suruda kukutatud ekspluataatorlike klasside vastupanu, likvideerida kontrrevolutsioonilisi vandenõusid, diversiooniakte jne. Näiteks kulakud, selleks et

nurja ajada viljavarumine ja jätta Nõukogude riik ilma vajalikest viljatagavaradest, varjasid vilja, keeldusid seda müümast, püüdes sel teel tekitada riigis nälga. Põllumajanduse massilise kollektiviseerimise aastail tegid kulakud agitatsiooni kolhooside vastu, hirmutasid kõhklevaid keskmikke, tapsid kolhoosiaktiviste, korraldasid diversiooniakte: tapsid kolhoosi karja, panid põlema kolhoosi hooneid. Lääneriikide imperialistlik kodanlus, kasutades NSV Liidus asuvaid ekspluataatorlike klasside jäänuseid, korraldas kontrrevolutsioonilisi vandenõusid, organiseeris diversiooni- ja spionaažitööd nõukogude võimu vastu.

Aga kuidas on olukord rahvademokraatiamaades, kus samuti nagu meiegi maal on ekspluataatorite võim kukutatud?

Hiina Rahvavabariigis on ainuüksi viimase aasta jooksul avastatud mitu tšankaišilaste spionaaži- ja diversioonigruppi, kes tegutsevad välisluure ülesandel. Euroopa rahvademokraatiamaades on paljastatud ja likvideeritud arvukaid kontrrevolutsioonilisi vandenõulaste gruppe, kes täidavad imperialistlike riikide luureülesandeid. Need vandenõulaste ja diversantide grupid püüavad õõnestada sotsialistlikku ülesehitustööd, külvata elanikkonnas paanikat ja ebakindlust, avastada ja anda välisluurele teada riiklikke saladusi.

Kas oleksid Nõukogudemaa töölised ja talupojad suutnud anda edukat vastulööki valgekaartlastele ja interventidele aastail 1918—1920 ja lüüa puruks saksa fašistlikud röövvallutajad aastail 1941—1945, kui poleks olnud võimsat armeed, riikliku julgeoleku ja luureorganeid, võimsat sotsialistlikku riiki? Muidugi mitte.

Kas oleksid meie maa töötajad suutnud ilma oma riigita hoida vaos ekspluataatorlikke klasse, maha

suruda nende vastupanu, likvideerida nende kontr-revolutsioonilisi vandenõusid nõukogude võimu vastu? Muidugi mitte.

Kas saab tänapäeval kaitsta nõukogude inimeste rahulikku tööd ja julgeolekut ilma kuulsusriikka Nõukogude armeeta, ilma võimsa Nõukogude riigita? Ei! Tuhat korda ei!

Ja kuidas võivad tulla ilma oma riigita toime rahvademokraatiamaade töötajad, kui neile osutavad vastupanu oma riigi ekspluataatorlikud klassid ja ähvardavad sõjaga imperialistlike maade reaktioonilised ringkonnad?

Niikaua kui riigis on olemas ekspluataatorlikud elemendid, kes unistavad oma võimu ja oma endiste privileegide taastamisest, niikaua kui ümberringi eksisteerivad vaenulikud kodanlikud riigid, niikaua peab töölisklassil, kõigil ekspluataatorliku riigi rõhumisest vabanenud töötajail olema omaenda sotsialistlik riik. Keelduda sotsialistliku riigi loomisest pärast proletaarse revolutsiooni võitu ja kodanliku riigi purustamist tähendab reeta rahva huvid, asuda tahtlikult või tahtmatult ekspluataatorite poolele.

Sotsialistlik riik on töörahva võimas relv võitluses uue ühiskonna ülesehitamise eest. Kodanluse kaitsjad püüavad sotsialistlikku riiki seepärast igati halvustada. Töölisklassi vaenlased, proletaarse demokraatia vaenlased armastavad korrata sellist väidet: «Sotsialistlik riik,» ütlevad nad, «on ju klassiriik. Ta väljendab töölisklassi huve, kujutab endast tema diktatuuri ja on järelikult vastuolus demokraatiaga.» Need härrased teevad ettepaneku luua «tõeline», «puhas» demokraatia, mis suhtuks ühtemoodi kõigisse klassidesse.

Tõepoolest, sotsialistlik riik nagu iga teinegi riik on klassiriik. Ta väljendab kaasaja kõige revolüt-

sioonilisema klassi — töölisklassi tahet ja huve, kujutab endast selle klassi diktatuuri.

Kuid on olemas printsipiaalne erinevus sotsialistliku riigi ja kõigi ekspluataatorlike riikide vahel. Ekspluataatorlikud riigid hoiavad vaos rõhutatud klasse (s. o. elanikkonna enamust), suruvad halasamatult maha nende vastupanu, kaitsevad rikaste omandit ja privileege, kaitsevad nende «õigust» ekspluateerida rahvast. Sotsialistlik riik hoiab vaos rikkaid (s. o. elanikkonna vähemust), piirab nende ekspluataatorlikke taotlusi, kaotab ekspluateerimise ja ekspluateerijad. Sellepolest erineb töölisklassi diktatuur põhjalikult kodanluse diktatuurist, enamuse diktatuur vähemuse üle põhjalikult vähemuse diktatuurist enamuse üle.

Kas siis töölisklassi diktatuur eitab demokraatiat, nagu seda valelikult väidavad kodanluse kannupoisid? Mitte sugugi. Vastupidi, esmakordselt ajaloos saab töölisklass ise ja annab teistele töörahva kihtidele piiramatud poliitilised õigused, loob tingimused kõigi töötajate kaasatõmbamiseks riigi valitsemisele. Kodanlik demokraatia kuulutab formaalselt välja kodanike poliitilised õigused ja vabadused. Kuid töötajad kapitalimaades ei saa neid õigusi ja vabadusi tavaliselt kasutada. Selleks et kindlustada töötajaile poliitilised õigused ja vabadused, tuleb tootmisvahendid, propagandä- ja kultuurivahendid kapitalistidelt ja mõisnikelt ära võtta, koondada need proletaarse riigi kätte. Seda teebki töölisklassi diktatuur.

Siit järgneb, et töölisklassi diktatuur ei likvideeri sugugi demokraatiat, vaid vastupidi, loob esmakordselt tingimused selle täielikuks arenemiseks. **Töölisklassi diktatuur on demokraatia töörahvale. Ta kujutab endast uut, kõrgemat tüüpi demokraatiat. Seda pidas silmas ka Lenin, kui ta ütles, et**

proletariaadi diktatuur on uutviisi demokraatlik ja uutviisi diktaatorlik riik: demokraatlik rahva tarvis, kuivõrd töötajad ise juhivad riiki, diktaatorlik kodanluse ja teiste ekspluataatorite suhtes.

See, et proletariaadi diktatuur on uut tüüpi, kõrgeimat tüüpi demokraatia, ei ilmne mitte ainult selles, et kogu töörahvas asub esimest korda tõeliselt riiki juhtima. Seda võib näha ka sellest, et esmakordselt ajaloos hävitatakse kõik õigusliku ja poliitilise ebavõrdsuse vormid, mis on eksisteerinud sajandeid ja mis on säilinud kodanliku demokraatia tingimustes.

Võtame näiteks naise olukorra. Naine ei olnud sajandeid perekonnas ja ühiskonnas täieõiguslik, ta oli majanduslikult alla surutud ja mässitud teda rõhuvate õiguslike normide, traditsioonide ja eelarvamuste võrku. Niisugune on naiste olukord kapitalistlikes maades ka praegu. Isegi Inglismaal, vanimal kapitalistlikul maal, saab naine mehega võrdse töö eest vähem palka. Mõnedes kapitalistlikes maades on naised jätud ilma valimisõigusest.

Naise vabastas esmakordselt ja alaliseks alles sotsialistlik revolutsioon, tegi ta poliitilises, majanduslikus ja õiguslikus suhtes tõeliselt võrdseks mehega. Kümned miljonid nõukogude naised võtavad aktiivselt ja teadlikult osa kommunismi ülesehitamisest NSV Liidus, riigi juhtimisest. Tõelise võrdsuse ja vabaduse saavutasid naised ka rahvademokraatiamaades, kus töötajad, nii mehed kui ka naised, ehitavad sotsialistlikku ühiskonda.

Või siis teine näide. Kapitalism ei saa eksisteerida ilma, et suurriikide kodanlus ei vallutaks ega riisuks väikesi ning nõrgalt arenenud maid, ilma et ühed rahvad ei rõhuks teisi, ilma et ei õhutataks rahvuslikku vihavaenu.

Sotsialistliku revolutsiooni võiduga likvideeri-

takse esmakordselt täielikult ja lõplikult rahvuslik rõhumine. Selle eredaks näiteks on nõukogude võim. Praegu ei saa isegi kõige pahatahtlikumad laimajad sotsialismi vaenlaste leerist eitada seda fakti, et NSV Liidu rahvaste vahelised suhted põhinevad võrdsuse, sõpruse ja vastastikuse abistamise põhimõtetel ja et see on liitnud Nõukogude Liidu rahvad ühtseks sõbralikuks pereks. Samadel alustel põhinevad ka rahvuste-vahelised suhted rahvademokraatiamaaades. Imperialismi ikkest vabanevad rahvaste võrdsus ja sõprus on parimaks tunnistuseks sotsialistliku demokraatia üleolekust kodanliku korra ja kodanliku demokraatiaga võrreldes.

Rahvusküsimuse lahendamine ja naise vabastamine on erdateks näideteks, mis räägivad veenvalt tööliklassi diktatuuri tõeliselt rahvalikust, demokraatlikust iseloomust, sellest, et proletaarne demokraatia on tõepoolest kõrgeimat tüüpi demokraatia.

Vaadeldes tööliklassi suhtumist kodanlusse veendusime, et sundus ekspluataatorite suhtes ei kaota mingil määral sotsialistliku riigi demokraatlikku loomust, vaid vastupidi, see kujutab endast sotsialistliku demokraatia vajalikku tingimust. Ainult rahvahulkade vabastamisega kodanluse ja mõisnike ikkest, ainult ekspluataatorite poolt tehtavate rahva orjastamise katsete mahasurumisega saab kaitsta ja laiendada rahva õigusi, mida ta revolutsioonis kätte võitis.

Kuid kõrvuti ekspluataatorlike klasside ja gruppidega — mõisnikega, kulakutega, vabrikantidega, pankuritega, kaupmeestega — on olemas arvukad vahepealsed klassid ja kihid — töötav talurahvas, kodutööndajad, käsitöölised, ametnikud, väikekaupmehed. Kuidas suhtub võitnud proletariaat

nendesse töörahva kihtidesse? Teisiti öeldes, mil-
line on tööliklassi diktatuuri sisu, kui silmas
pidada tööliklassi vahekorda nende töörahva kih-
tidega, kõigepealt talurahvaga?

Talupojad ei ekspluateeri teisi inimesi, nad ela-
vad omaenda tööst. Veelgi enam, kapitalismi tingi-
mustes satuvad nad tavaliselt ise sõltuvusse kula-
kuist, mõisnikest, pankureist. Kapitalismi arene-
des suurem osa talupoegi laostub, muutub sulas-
teks ja täiendab linnaproletariaadi ridu. Selle-
pärast on talurahvas tööliklassi loomulik liitlane
ja proletariaadi õige poliitika korral, vaatamata
kõigile oma kõikumistele, koondub ta proletariaadi
ümber. Nagu tähendatud, on tööliklassi ja talu-
rahva liit tööliklassi juhtiva osa korral selles lii-
dus töörahva hulkade võidu vältimatuks tingimu-
seks võitluses ekspluataatorite vastu.

Proletariaadi diktatuuri ajal jääb talurahvas
endiselt töölikklassist erinevaks, kuid talle mitte
vaenulikuks klassiks. Talurahvas, nagu töölis-
klasski, on huvitatud sellest, et kapitalistlikku
korda ei taastataks. Tema, nagu tööliklasski,
tahab ehitada heaolu omaenda töö arvel. Tööliste
ja talupoegade põhihuvid langevad seega kokku.
See ongi nendevahelise kindla liidu aluseks.

Tõsi küll, väikeomanike klassina ei muutu talu-
rahvas korrastealt sotsialistlikuks. Väikeeraomand
ja vanad eraomanduslikud traditsioonid raskenda-
vad talupoegade üleminekut sotsialistliku arengu
teele. Võitnud proletariaadi ette tõuseb seepärast
vastutusrikas ülesanne: visalt ja süstemaatiliselt
sotsialistlike majapidamise vormide eeskujul varal
külal, kolhooside ja sovhooside eeskujul varal
veenda talupoegi sotsialistliku suurpõllumajapida-
mise eelistes.

Ei ole kerge viia miljoneid talupoegi mõttele

loobuda majandamise sisseharjunud vormidest, veenda väikeomanikke **vabatahtlikult** loobuma eraomandist ühiskondliku omandi, sotsialistliku omandi kasuks. Siin ei tohi töölisklass lubada talurahva suhtes mingit sundimist. See purustaks nende klasside vahelise liidu ja järelikult kukutaks sotsialistliku revolutsiooni.

Kuid talupoegi ei tule mitte ainult ümber kasvatada, veenda neid sotsialistliku arengu teele astumise vajaduses, neid tuleb väikeste üksikmajapidamiste liitmisel igati abistada. Selleks tuli Nõukogude riigil eelkõige üles ehitada ja arendada rasketööstust, mis pidi talupoegade kollektiivmajapidamised varustama masinatega. Peale selle tuli sotsialistlikke suurmajapidamisi abistada agroomide, zootehnikute, inseneride, traktoristide ja teiste spetsialistide kvalifitseeritud kaadriga. Nad vajasid rahalist abi ja abi võitluses kulakluse vastu.

Kõigi nende ülesannete lahendamiseks vajab võitnud proletariaat oma riiki. Ilma sotsialistliku riigita, mis ühendab talurahva hulga, tõmbab nad kaasa riigijuhtimisele, ei ole võimalik lahendada sotsialistliku revolutsiooni kõige raskemat ülesannet — talurahva sotsialistliku ümberkujundamise ülesannet.

On arusaadav, et sotsialistlik riik põhineb kahe töötava klassi — tööliste ja talupoegade koostööl, ta on nende klasside liidu kehastuseks. V. I. Lenin nimetas töölisklassi ja talurahva liitu nõukogude võimu A-ks ja O-ks¹ (s. o. aluste aluseks), proletariaadi diktatuuri kõrgeimaks printsiibiks.

---

¹ A ja O on kreeka tähestiku esimese ja viimase tähe — alfa ja omega algustähed. Väljendus A ja O tähendab: iga asja algus ja lõpp, asja sisu.

V. I. Lenin näitas korduvalt, et proletariaadi diktatuur ei ole ainult vägivald ja esmajoones vägivald. Talurahva suhtes tähendab ta riiklikku juhtimist töölisklassi poolt nende kahe klassi vahelise kindla liidu alusel. Selle liidu ja oma riigi tugevdamisest on võrdselt huvitatud nii töölised kui ka talupojad.

Kogu Nõukogude riigi ajalugu on tööliste ja talupoegade vahelise tiheda koostöö kujukaks näiteks.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit, mille töötajad saavutasid töölisklassi juhtimisel, päästis Venemaa rahvad Esimese maailmasõja keerisest. Revolutsioon vabastas talupojad mõisnike ja kulakute orjusest, likvideeris talupoegade tohutu võlgnevuse mõisnikele, kulakutele ja kapitalistlikele pankadele. Sotsialistliku revolutsiooni võit andis talupoegadele maad, Nõukogude riik aga aitas töötavatel talupoegadel odava krediidi ja igasuguse muu abi andmisega oma majapidamist korda seada, asuda kolhooside loomise teele.

Käesoleval ajal on Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus seadnud maa ette ülesande kiiresti tõsta põllumajanduslikku tootmist. Riik mahutab sotsialistlikku põllumajandusse kümneid miljardeid rublasid. Maale on saadetud üle kahekümne tuhande kõrge kvalifikatsiooniga spetsialisti, on valmistatud ette üle miljoni kvalifitseeritud töölise — mehhanisaatori, umbes 30 000 tööstuse alal töötajat, partei ja nõukogude aparaadi töötajat on edutatud kolhooside esimeeste ametikohtadele.

Kõik see on talupoegadele praktiliselt näidanud, et liit töölisklassiga ja töölisklassi juhtiv osa selles liidus kujutavad endast parema elu eest peetava eduka võitluse vältimatut tingimust.

Selles veenduvad ka rahvademokraatiamaade talupojad, kes on kätte võitnud töölisklassi juhtimisel vabaduse ning maa ja saavad uuel, rahvademokraatlikult riigilt igakülgset abi ja toetust uue elu ehitamisel.

Töölisklass omakorda toetub kõigi majanduslike ja poliitiliste ülesannete lahendamisel talupoegade poolehoiule ja toetusele.

Sotsialistliku riigi jõud peitub tööliste ja talupoegade vankumatuis vennalikes sidemeis, nende lakkamatult tugevnevas liidus.

Niisugune on töölisklassi diktatuuri sisu, kui vaadelda teda tööliste ja talupoegade vastastikuste suhete seisukohalt.

Nüüd vaatleme, millist osa etendab sotsialistlik riik majanduse ja kultuuri sotsialistlike vormide rajamisel.

Töölisklass võtab riigivõimu enda kätte selleks, et likvideerida kapitalism ja ehitada üles sotsialism. Neil eesmärkidel natsionaliseerib (muudab sotsialistliku riigi omandiks) ta suurettevõtted, pangad, transpordi, sidevahendid ja teised tähtsamad tootmisvahendid. Nii tekib sotsialistlik majandussektor, mis on vastandlik kapitalistlikule sektorile ja peab tema vastu võitlust. Selle võitluse eesmärgiks on muuta sotsialistlik sektor valitsevaks, tõrjuda välja ja likvideerida kapitalistlikud elemendid tööstuses, kaubanduses, seejärel ka põllumajanduses.

Selle ülesande lahendamise võtmeks on tööstuse, eeskätt rasketööstuse võimas areng. Ainult suur-tööstus ja kogu maa elektrifitseerimine kindlustavad kõigi rahvamajandusharude arenemise kaas-aegse tehnika alusel ja loovad seega kommunismi materiaalse baasi. Nii õpetas V. I. Lenin. See leninlik näpunäide on olnud ja on partei ja rahva kogu

tegevuse aluseks sotsialismi ja kommunismi ülesehitamisel.

Sotsialistlik riik juhib plaanikindlalt natsionaliseeritud tööstust, kogub jõude ja vahendeid tema edasiseks arendamiseks, kindlustab rasketööstuse ülekaaluka arengu. Miks on Nõukogude riigi aasta- ja viisaastakuplaanides alati olnud ja on ka edaspidi ette nähtud esmajärjekorras rasketööstuse arendamine? Sellepärast, et rasketööstus tagab kõigi rahvamajandusharude tehnilise progressi ja arengu, sotsialistliku riigi kaitsevõime tugevdamise. Just tänu võimsa rasketööstuse olemasolule, mis võimaldab massiliselt toota uut tehnikat põllumajanduse ja loomakasvatuse tarvis, on Nõukogude riik seadnud ülesandeks põllumajanduse järsu tõusu saavutamise, rahvatarbeesemete tootmise suurendamise ja lahendab praegu seda ülesannet.

Sotsialistlik riik võitleb elanikkonna kultuuritaseme järjekindla tõusu eest, teaduse ja kunsti õitsengu eest, arvuka rahvaintelligentsi kaadri loomise eest, kõigi töötajate kasvatamise eest kommunismi vaimus.

Selleks et teha kõik töötajad kirjaoskajaiks ja harituiks, tuleb organiseerida laialdane koolide võrk, mis haaraks kõiki lapsi ja noorukeid, luua kümned tuhanded raamatukogud, klubid, teatrid, kinod, muuseumid, radiofitseerida linnad ja külad. Mitmekordselt tuleb suurendada keskmiste ja kõrgemate eriõppeasutuste arvu. Samaaegselt tuleb töölistele ja talupoegadele tagada hariduse ja kvalifikatsiooni tõstmise võimalus. Ühe sõnaga, nagu ütles Lenin, riigis tuleb teostada kultuurirevolutsioon.

Kommunistliku ühiskonna edukaks ülesehitamiseks ei piisa töötajate kultuuritaseme tõstmisest —

tähtis on veel kasvatada neid kommunismi vaimus, kasvatada töölistes, talupoegades ja intelligentsis hoolikat suhtumist sotsialistlikku omandisse, teadlikku, kommunistlikku suhtumist töösse, kollektiivsuse ja vastastikuse abistamise tunnet, harjumust kinni pidada kommunistliku käitumise normidest, ustavust rahvale, palavat armastust kodumaa vastu, sotsialistlikku internatsionalismi. Kogu tööd kultuurirevolutsiooni teostamisel teaduse ja kunsti arendamisel, töötajate kommunistlikul kasvatamisel organiseerib ja teostab sotsialistlik riik.

Kõik tööliklassi diktatuuri kohta öeldu annab tunnistust sellest, et sotsialistlik riik on selleks hooaks, mille abil tööliklass ja teised töörahva hulgad likvideerivad kapitalistliku majanduse ja loovad uue, sotsialistliku majanduse, hävitavad ekspluataatorlikud klassid ning kindlustavad sotsialismi ja kommunismi võidu. Sotsialistlik riik on sotsialismi ülesehitamise tööriist, ta juhib sotsialistliku majanduse ja kultuuri arengut.

Nagu me juba rääkisime, ei tegele kodanlik riik sisuliselt majanduse ja kultuuri arendamisega. Tema peamiseks ülesandeks on kapitalistide omandi ja õiguste kaitsmine.

Sotsialistlik riik aga teostab tohutu suurt majanduslikku ja kultuurilis-kasvatuslikku tööd. Erinevalt ekspluataatorlikest riikidest täidab ta majanduslik-organisatoorset ja kultuurilis-kasvatuslikku funktsiooni. Seda funktsiooni ekspluataatorlikel riikidel pole olnud ega ole.

Siiamaani rääkisime me peamiselt sotsialistliku riigi sisemisest tegevusest.

Tema väline funktsioon seisab rahva revolutsiooniliste saavutuste ja riigi territooriumi kaitsmises väliskallaletungide, imperialistlike jõudude kallaletungide vastu. Selle funktsiooni teostamiseks peab

sotsialistlikul riigil olema võimas armee, luure ja kõik teised kodumaa kaitse vahendid, ta peab valvsalt silmas pidama vaenlaste salasepitsusi.

Sotsialistliku riigi välispoliitiline tegevus, samuti nagu sisepoliitikagi, annab tunnistust sotsialistliku riigi ja kodanliku riigi vastandlikkusest. **Kodanlik riik**, kaitstes oma territooriumi, **hoolitseb eelkõige kapitalistide varanduste ja privilegide säilitamise eest**. Ajalugu teab juhtumeid, kus kodanlus reetis ja müüs kodumaa välisvaenlastele niipea, kui hakkas tundma, et on võimetu oma jõududega säilitama enda valitsevat seisundit riigis või siis niipea, kui tundis oma positsioonide nõrgenemist. Nii sündis näiteks Prantsusmaal 1870. aastal, kui kodanlus reetis kodumaa Preisile, ja 1940. aastal, kui kodanluse valitsevad ringkonnad kartuses oma rahva ees reetsid maa saksa fašistidele. Praegu on prantsuse kodanluse reaktsioonilised ringkonnad, kes nõustusid saksa militarismi taassünniga Prantsusmaa rahvuslike huvide ja julgeoleku kahjuks, asunud uuesti samale teele.

Vastupidiselt kodanlikule riigile **kaitseb sotsialistlik riik rahva huve, revolutsiooni saavutusi, oma kodumaa territooriumi puutumatusi**.

Edasi. **Kodanlik riik** ei piirdu ainult oma territooriumi kaitsmisega teiste kodanlike riikide eest, vaid ta **on võõraste territooriumide haaramise ja teiste rahvaste orjastamise tööriistaks**. Seal, kus kodanlus tunneb end olevat küllalt tugeva, teostab ta selliseid vallutusi surveavalduse, ähvarduste ja röövsõdade abil.

Sotsialistlik riik juhindub oma välispoliitikas rahvaste-vahelise rahu ja sõpruse printsiipest, **võitleb riikide rahuliku koostöö eest, sõltumata nende sotsiaalmajanduslike süsteemide erinevusest**.

Oma suhted rahvademokraatiamaadega rajab

Nõukogude sotsialistlik riik tõelisele võrdsusele, vennalikule koostööle, vastastikusele abistamisele. Oma suhted kapitalistlike riikidega aga rajab ta erinevate sotsiaalmajanduslike süsteemidega maade rahuliku kooseksisteerimise võimalikkuse leninlikule printsiibile.

Nõukogude riik austab iga rahva õigust iseseisvalt otsustada ühiskondliku korra küsimusi. Sellepärast siis, tundes kaasa ja osutades moraalset ning poliitilist toetust rahvastele, kes kaitsevad oma vabadust ja sõltumatust, ei sega Nõukogude riik iialgi nende siseasjadesse, nii nagu seda teevad kodanlikud riigid, kes toetavad reaktsioonilisi ja kontrrevolutsioonilisi jõude teistes maades.

Reaktsioonilise kodanluse leerist pärit laimajad teevad palju sõnu selle ümber, nagu segaks NSV Liit teiste maade siseasjadesse seal kommunistliku revolutsiooni organiseerimise eesmärgil. See on algusest lõpuni laim.

Kogu oma tegevuses juhinduvad Nõukogude sotsialistlik riik ja Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei marksistlik-leninlikust teoriast. Marksism-leninism aga õpetab, et proletaarne revolutsioon kujutab endast kapitalistliku ühiskonna arenemise seaduspärast tagajärge, ühe või teise maa sise-arengu vältimatut tulemust, et see ei sünni mitte mingisuguste väliste jõudude tahtel. Nõukogude riik ei sea ega saagi seada endale niisugust eesmärki nagu revolutsiooni organiseerimine kapitalistlikes maades. Iga marksist on veendunud, et varem või hiljem toimuvad kapitalismaades proletaarsed revolutsioonid, kuid neid ei saa teostada ei Nõukogude Liit'ega mistahes teine sotsialistlik riik, vaid ainult nende maade rahvad ise.

Kõik öeldu tähendab seda, et sotsialistlik riik on oma olemuselt, oma tegevuse, nii sisemise kui ka

välise tegevuse poolest otsene vastand kodanlikule riigile.

Sotsialistliku riigi olemus nii nagu iga teise riigi olemus, ilmneb tema tegevusest, tema funktsioonidest.

Oma tekkimise momendist peale on Nõukogude sotsialistlikul riigil olnud kolm funktsiooni: 1) ekspluataatorite vastupanu mahasurumine, 2) maa kaitsmine väliskallaletungide vastu ja 3) majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik töö.

Nagu areneb kõik elav, nii areneb ka Nõukogude riik. On loomulik, et tema funktsioonid on teinud läbi olulisi muutusi.

Seni, kuni meie maal eksisteerisid ekspluataatorlikud klassid, oli Nõukogude riigi kõige tähtsaks funktsiooniks nende mahasurumine. Ekspluataatorlike klasside likvideerimisega kadus vajadus selle funktsiooni järele, sest polnud kedagi maha suruda. Kuid see-eest arenes uus funktsioon: sotsialistliku omandi kaitse; täielikult kujunes välja ka sotsialistliku riigi majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik funktsioon. Reaktsiooniliste imperialistlike jõudude agressiivne poliitika teeb vajalikuks riigikaitse funktsiooni säilitamise ja arendamise ka võitnud sotsialismi tingimustes.

Seega on meie sotsialistlikul riigil kolm funktsiooni: 1) majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik töö, 2) ühiskondliku omandi kaitsmine ja 3) riigi kaitsmine väliskallaletungide vastu.

Et sotsialistlik riik saaks edukalt lahendada tema ees seisvaid ülesandeid, ei ole tähtis mitte ainult see, et need ülesanded vastaksid rahva huvidele (kuid me nägime, et nad neile huvidele vastavad). Väga tähtis on ka teine asjaolu: et sotsialistlikul

riigil oleksid olemas vastavad poliitilised vormid. Millised need vormid siis on?

Sotsialistliku riigi poliitilised vormid ei sõltu mitte ainult tema olemusest, vaid konkreetsetest ajaloolistest tingimustest, kus tal tuleb tegutseda.

Juba esimese Vene revolutsiooni ajal, 1905. aastal, lõi tööliklass erilise organisatsiooni, mida töölised ise vahetult valisid ja kontrollisid — volinike nõukogud või tööliste saadikute nõukogud. 1917. aastal, otsekohe pärast tsaari isevalitsuse kukutamist tekivad nõukogud kogu maal. Sündinud revolutsiooni käigus, olid nad proletariaadi relvastatud ülestõusu organiteks kapitalismi vastu ja uue, revolutsioonilise võimu algiduks. Talupojad ja soldatid moodustasid tööliste eeskujul oma nõukogud: maakohtades moodustati talupoegade saadikute nõukogud, sõjaväes aga soldatite saadikute nõukogud. Nõukogude näol leidsid meie maa tööliised ja talupojad niisuguse massilise organisatsiooni, mis ühendas kõik töötajad ja näitas, et ta on võimeline teostama rahva tahet. Pärast sotsialistlikku revolutsiooni võitu said nõukogud proletariaadi diktatuuri riigivormiks. Ja tänapäevalgi eksisteerib sotsialistlik riik NSV Liidus nõukogude vormis. Kuid nõukogud on läbi teinud rea muutusi. Sotsialismi võiduga teostati nimelt suured muudatused valimissüsteemis: nõukogude valimised ei toimu praegu mitte tootmisüksuste järgi nagu varem (tehas, asutus, kolhoos, sõjaväeosa), vaid territoriaalsete ringkondade alusel; avalik hääletamine asendati salajasega jne.

Nõukogude vorm ei ole sotsialistliku riigi ain-saks vormiks. Reas Kesk- ja Kagu-Euroopa maa-des kujunes sotsialistliku riigi vormiks rahvademokraatlik kord. Nendes riikides saavutas rahvas võidu laialdase fašismivastase liikumise tulemu-

sena, selle tulemusena, et hitlerivastane koalitsioon purustas fašistlikud riigid. Eelkõige sellega seletuvadki sotsialistliku riigi rahvademokraatliku võrmi iseärasused. Väga tähtis koht rahvademokraatiamaade poliitilises elus on rahvarinnetel, isamaarinnetel, mis ühendavad erinevaid demokraatlikke parteisid ja organisatsioone, kes võitlevad koos töörahva huvide eest, sotsialismi eest. Isamaarinnete hingeks ja innustajaks on kommunistlikud parteid ja töölisparteid.

Sel ajal kui NSV Liidus on nõukogude võimu esimestest päevadest peale olemas ainult üks partei, kommunistide partei, on rahvademokraatiamaades mitu demokraatlikku parteid. See on seletatav sellega, et erinevalt Venemaast, kus pärast Oktoobri-revolutsiooni kõik mittekommunistlikud parteid astusid välja revolutsioonilise võimu vastu, võtsid rahvademokraatiamaades mõned vanad parteid omaks rahvademokraatliku korra. Kuid ka rahvademokraatiamaades kuulub juhtiv osa ühiskonnas ja riigis jagamatult marksistlikele parteidele.

Sellised on rahvademokraatliku korra kui proletariaadi diktatuuri poliitilise vormi mõningad iseärasused.

Tulevikus on ka teistsugused sotsialistliku riigi vormid võimalikud, kuid millised ta vormid oleksidki, teostab ta alati proletariaadi diktatuuri.

Oma raamatus «Riik ja revolutsioon», mis on kirjutatud juba enne Oktoobri-revolutsiooni, räägib V. I. Lenin: «Kapitalismilt kommunismile üleminek ei jäta muidugi andmata poliitiliste vormide suurt küllust ja mitmekesisust, kuid nende olemus on seejuures vältimatult üks: **proletariaadi diktatuur.**»¹

¹ V. I. L e n i n, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 385.

V. I. Lenin õpetas, et kõik rahvused jõuavad sotsialismile, see on möödapääsmatu, kuid kõik ei jõua sinna mitte täiesti ühtviisi, igaüks toob ühte või teise demokraatia vormi, proletariaadi diktatuuri ühte või teise varianti, ühiskondliku elu mitmesuguste külgede sotsialistliku ümberkorraldamise ühte või teise temposse teatud omapära.

Missugune sotsialistliku riigi poliitiline vorm ka ei oleks, on proletariaadi diktatuuri põhiülesanded siseriigis järgmised: suruda maha ekspluaatorlike klasside vastupanu, valmistada ette ja teostada nende likvideerimine sotsialistlike majandusvormide kindlustamise ja arendamise alusel, koondada kõik töötajad tööliklassi ümber, juhtida majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd, saavutada rahvamasside elatustaseme ja kultuuri tõus, kasvatada töötajaid kommunismi vaimus, viia ühiskond kommunismile.

Kõigi nende küsimuste lahendamine nõuab töölikklassilt suurimat organiseeritust ja monoliitsust, karmi distsipliini, püsivust, visadust, oskust koondada enda ümber kõik töötajad, kasvatada ümber neid ja ennast. Selle saavutab töölikklass tänu marksistlikule parteile, kes on relvastatud ühiskondliku elu seaduste tundmisega ja ei ole seetõttu võimeline nägema mitte ainult seda, mis toimub käesoleval momendil, vaid ka seda, mis toimub tulevikus. Ilma niisuguse parteita ei ole võimalik kaitsta, kindlustada sotsialistlikku riiki ja luua uut ühiskonda. Marksistliku partei jagamatu juhtimine riigis ja ühiskonnas on sotsialistliku riigi olemasolu ja õitsengu kohustuslik tingimus.

Nõukogude riigi ajaloolised edusammud sotsialismi ülesehitamise alal on seletatavad eelkõige sellega, et rahva ja riigi eesotsas seisab lahingutes karastunud, marksistlik-leninliku teooriaga relvas-

tatud, rahvale piiritult ustav Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, mille on loonud suur Lenin. Ka rahvademokraatiamaades on sotsialismi ehitamise edusammud lahutamatu seotud kommunistlike ja töölisparteide juhtiva osaga.

Me nägime, et iga endine riigitüüp eksisteeris vaid teatud aja ja asendus siis teise riigitüübiga. Seoses sellega kerkib üles niisugune küsimus: kas sotsialistlik riik jääb eksisteerima alati? Või saavad tulevase, ilma klassideta kommunistliku ühiskonna töötajad läbi üldse ilma riigita?

Vaatame, kuidas vastasid sellele küsimusele suured tööliklassi juhid, teadusliku sotsialismi rajajad Karl Marx ja Friedrich Engels.

Tööliklassi tugev ja väeramatu võim, võimas sotsialistlik riik — see on peamine vahend, mille abil saab hävitada ekspluataatorlikud klassid ja luua sotsialistliku ühiskonna. Vajadus riigi järele hakkab kaduma siis, kui maailma kõigis tähtsates maades ehitavad töörahva hulgad sotsialismi, sõlmivad omavahel tiheda koostöö ja vastastikuse abistamise alusel majanduslikud ja kultuurilised sidemed. Siis kaob neis riikides ekspluataatorite mahasurumise vajadus. Langeb samuti ära vajadus kaitsta sotsialistlikke saavutusi, territooriumi ja rahvaste rahvuslikku iseseisvust väliskallaletungijate vastu, sest niisuguseid kallaletungesid enam ei toimu.

Edasi õpetasid Marx ja Engels, et kui kõigis või vähemalt tähtsates maailma maades seoses sotsialismi ülesehitamisega hakkab kaduma vajadus riigi järele, siis ei tähenda see veel tema viivitamatut **kadumist**. Sotsialistlik riik hoopiski mitte ei kao. Ei, sedamööda, kuidas ta täidab need ülesanded, mille lahendamiseks ta on loodud, ta järkjärgult pika aja jooksul **sureb välja**.

Marx ja Engels ennustasid teaduslikult, et sotsialistlik riik, kui ta on tekkinud, kannab endal vältimatult vana, kapitalistliku ühiskonna «sünnimärke», igandeid.

Milles väljenduvad sotsialistlikus ühiskonnas säilivad kapitalismi igandid?

Marx ja Engels olid seisukohal, et töö sotsialismi tingimustes muutub auasjaks, kuid ei muutu veel kõigile inimestele vajaduseks ja harjumuseks nagu kommunistlikus ühiskonnas. Sotsialistlikus ühiskonnas on veel distsiplineerimatuid, laisku inimesi, mõnedel jälle säilivad eraomanduslikud harjumused, püüd anda ühiskonnale vähem, temalt saada aga rohkem. Teisest küljest säilib sotsialismi ajal tähtis erinevus mitmesuguste inimeste kvalifikatsiooni astmes, erinevus töölise ja inseneri vahel, kvalifitseeritud töölise ja mustatöölise vahel, agroomi ja põllumajanduse reatöötaja vahel jne.

Selleks et muuta töö inimeste kõige esimeseks vajaduseks, pidevalt tõsta tööviljakust, s. o. luua kommunismile ülemineku tähtsaim tingimus, tuleb produktid jaotada rangelt töö järgi. See aga on sotsialistliku riigi ülesanne. Ainult niisugune jaotamine ergutab ausaid töötajaid, aitab töötajail tõsta oma kvalifikatsiooni, suurendada tööviljakust. Teist teed kommunismile ei ole.

Sotsialismi ajal on riiki tarvis samuti kogu majandusliku ülesehitustöö juhtimiseks, tohtu suure töö teostamiseks ühiskonnaliikmete kultuuritaseme tõstmisel, töötajate kommunistlikul kasvatamisel.

Täielikult sureb riik välja alles kommunismi ajal, kui tootlikud jõud saavutavad ebatavaliselt kõrge arengutaseme, kui kaob oluline erinevus linna ja maa vahel, kui füüsilise töö tegijad tõstavad oma kvalifikatsiooni intelligentsi tasemele, kui kapitalismi igandid inimeste teadvuses on täielikult kadu-

nud ja töö muutub iga inimese vajaduseks, kui inimesed annavad ühiskonnale kõik, mida suudavad, ja saavad ühiskonnalt vastavalt oma vajadustele. Siis leiab ühiskond uued vahendid töötajate ja tormiliselt areneva majanduse juhtimiseks.

Selline on lühidalt vastus, mille Marx ja Engels andsid küsimusele sotsialistliku riigi tuleviku kohta.

XIX sajandil, Marxi ja Engelsi eluajal, erinesid ajaloolised tingimused oluliselt kaasaegsetest tingimustest. Siis oli ainuõigeks järelduseks see, et sotsialism võib enam-vähem üheaegselt kõigis arenenud maades. Sellele järeldusele jõudsid ka marksismi rajajad.

Kuid XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul algas kapitalismi arengus imperialismi staadium. V. I. Lenin tõestas teaduslikult, et sellel uuel ajastul võib sotsialism esialgu mõnedes maades või isegi ühel, eraldi võetud maal. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon NSV Liidus, seejärel võimu kättevõitmine töölisklassi poolt rahvademokraatiamaades kinnitasid Lenini järelduse õigsust.

Sotsialism ehitati põhiliselt üles ja sotsialistlik riik tekkis algul ühel maal — NSV Liidus. Meie rahvas viib lõpule sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise ja läheb järk-järgult üle sotsialismilt kommunismile.

Seoses sellega on kerkinud üles uus küsimus, mis varem, XIX sajandil, Marxi ja Engelsi ees ei seisnud: milline on proletaarse riigi saatus sotsialismi ja kommunismi ajal, kui tema ümber, selle riigi ümber, säilivad veel temale vaenulikud kapitalistlikud maad?

Kas sotsialistlik riik seoses sotsialismi võiduga ühel või mitmel maal hakkab välja surema? Sellele uuele küsimusele vastas V. I. Lenin.

Sotsialismi võit ühel maal tähendab, et selles riigis on likvideeritud kapitalistid, mõisnikud, kula-
kud ja et seal ei ole enam ekspluataatoreid. Kuid
reas maailma suurriikides mitte ainult ei säili eks-
pluataatorlikud klassid, vaid nende käes on veel
ülevõim. Nad on kõige õelamateks vaenlasteks nii
oma maa töörahvale kui ka selle maa töörahvale,
kes on vabanenud kapitalistlikust ekspluateerimi-
sest.

Kas kujunenud olukorras saab sotsialistliku
ühiskonna töötajail kaduda vajadus riigi järele?
Kas nad suudavad ilma riigita kaitsta sotsialist-
likku ühiskonda agressiivsete imperialistlike maade
eest, kes on hambuni relvastatud ja valmistuvad
sõjaks sotsialistliku ühiskonna vastu? Muidugi ei
suuda. Vastupidi, **selleks et kapitalistliku maa-
ilmaga kõrvuti elades edukalt jätkata majandus-
likku ja kultuurilist ülesehitustööd, peavad sotsia-
listliku ühiskonna töötajad igati kindlustama oma
rahva riiki.**

Järelikult, võitnud sotsialismi riik ei sure välja,
vaid tugevneb seni, kuni säilib kapitalism teistes
maailma suurriikides. Küll aga võivad kaduda,
välja surra üksikud sotsialistliku riigi funktsioonid,
tehes ruumi teistele funktsioonidele. Me juba rääki-
sime, et sotsialismi võiduga NSV Liidus kadus,
suri välja Nõukogude riigi endine funktsioon, —
oma maal ekspluataatorite mahasurumise funkt-
sioon, loovutades koha uuele funktsioonile — ühis-
kondliku omandi kaitsmise funktsioonile.

Kuid sotsialistlik riik tervikuna hoopiski ei sur-
nud, vaid muutus veelgi tugevamaks. Nii sünnib
iga teise sotsialistliku riigiga, kui ta seisab silm
silma vastu kodanlike riikidega.

Nüüd on NSV Liidu kõrvale astunud rahvademokraatlikud riigid, kes ehitavad sotsialismi. On tek-

kinud võimas demokraatia ja sotsialismi leer, mis elab kõrvuti imperialistliku leeriga. Jõudude vaherkord rahvusvahelisel areenil on järsult muutunud sotsialistliku ja demokraatliku leeri kasuks. Sellele vaatamata tugevdavad Nõukogude Liit ja rahvademokraatiamaad ka praegu igati oma riiki, et teostada edukalt sotsialistlikku ja kommunistlikku ülesehitustööd, tagada sotsialistlike riikide julgeolek imperialistlike agressorite kallaletungide korral.

Aga kuidas on siis lugu riigiga pärast seda, kui üks või mitu sotsialistlikku riiki ehitavad kommunismi, kõrvuti nendega aga eksisteerivad kapitalistlikud suurriigid, kellede poolt ähvardab kallaletungioht? Kas ka siis säilib riik. Ilmtingimata säilib. Kommunistlikele riikidele kallaletungimise oht ju jääb, see tähendab, et kommunistlikul ühiskonnal säilib vajadus armee, laevastiku, riikliku julgeoleku organite järele. Riigi vormid ja tema ülesanded sealjuures muidugi oluliselt muutuvad, kuivõrd riikides, kus võidab kommunism, tõsiselt muutub sise- ja rahvusvaheline olukord.

Alles kapitalismi likvideerimine maailma tähtsamates riikides loob tingimused riigi järkjärguliseks väljasuremiseks.

Selleks et kindlustada järkjärguline üleminek sotsialismilt kommunismile, läheb tarvis tugevat sotsialistlikku riiki, kes seisab valvel tööliste, talupoegade ja intelligentsi huvide eest. Mida tugevam on sotsialistlik riik, seda suurema eduga lahendab ta kommunismi ülesehitamise ülesanded ja seda kiiremini järelikult loob eeldused omaenda väljasuremiseks. Kuid sotsialistliku riigi tugevnemise näitajaks ei ole mitte ainult armee ja laevastiku võimsuse kasv, vaid eelkõige riigiaparaadi side-

mete tugevnemine töörahva hulkadega, kõigi töötajate kaasatõmbamine riigivalitsemisele.

Vääramatutes ja järjest tugevnevates sidemetes rahvaga peitub sotsialistliku riigi võimsuse ammendamatu allikas.

Millistes suundades hargneb meie sotsialistliku riigi tegevus sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku tingimustes?

Nõukogude riik, olles sotsialismi ja kommunismi ehitamise peamiseks tööriistaks, organiseerib töölisklassi ja kõiki töötajaid tööstuse, eeskätt raske-tööstuse edasiarendamisele. Kommunismi ehitamiseks meie maal on tarvis lahendada NSV Liidu peamine majanduslik ülesanne, mis seisab selles, et järele jõuda ja ette jõuda kõige eesrindlikemaist kapitalistlikest riikidest tööstussaaduste tootmises ühe elaniku kohta. Seda ülesannet ei saa lahendada ilma rasketööstuse ülekaaluka, s. o. kiirema arengu kindlustamiseta, mis on kõigi ülejäänud tööstusharude ja transpordi, samuti ka põllumajanduse arenemise vajalikuks tingimuseks.

Varsti pärast Suure Isamaasõja lõppu määras ÜK(b)P Keskkomitee kindlaks NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaanid pikema aja peale ette. Parteil oli kavas organiseerida rahvamajanduse uus võimas tõus, mis võimaldaks tõsta meie tööstuse taseme sõjaeelse tasemega võrreldes kahekordseks. Selleks pidi kuluma kolm uut viisaastakut, kui mitte rohkem. 1955. aastal, s. o. teise sõja-järgse viisaastaku lõpul, kasvas sotsialistliku tööstuse tase sõjaeelse 1940. aastaga võrreldes enam kui kolm korda. Nähti ette toota igal aastal 60 miljonit tonni terast, 50 miljonit tonni malmi, 500 miljonit tonni kivisütt, 60 miljonit tonni naftat. 1955. aastal toodeti NSV Liidus 71 miljonit tonni naftat; järelkult on nafta tootmise alal ka-

vandatud juurdekasv täidetud veelgi varem kui arvati, ja tunduva ületamisega. 1955. aastal sulatas meie tööstus 33 miljonit tonni malmi, 45 miljonit tonni terast ja tootis üle 390 miljoni tonni kivisütt. Kõigi eelduste kohaselt võib arvata, et veel enne kolmanda sõjajärgse viisaastaku lõppu suurendab meie tööstus terase tootmise ligi 60 miljoni tonnini, kivisöe toodangu ligi 500 miljoni tonnini, viisaastaku lõpul aga saavutab malmi sulatamine ettenähtud taseme — 50 miljonit tonni.

Põhiliste ja otsustavate rasketööstusharude selline tormiline kasv kindlustab kõigi teiste rahvamajandusharude kindla kasvu materiaalse ja tehnilise baasi. Kuid kommunismi ülesehitamiseks sellest kõigest veel ei piisa. Seepärast peab Nõukogude riik ka edaspidi igati arendama ja arendabki tööstust, eelkõige rasketööstust.

Rasketööstuse ülekaalukas areng ei ole partei ja sotsialistliku riigi ajutine ülesanne, vaid majandusseadus. Rasketööstuse kiirendatud kasvuta ei ole võimalik kõigi teiste rahvamajandusharude edukas areng, sellepärast on kommunistlik partei ja Nõukogude riik oma majanduspoliitikas alati juhindunud ja juhinduvad selle seaduse nõudeist. Tänapäeval on rasketööstuse igakülgne arendamine nõukogude rahva kõige esmajärgulisemaks lahinguülesandeks.

Juhindudes sotsialistliku tööstuse arendamisest organiseerivad Nõukogude riik ja kommunistlik partei üldrahvalikku võitlust edasise tehnilise progressi eest. Selleks et üles ehitada kommunism, on vaja igati tõsta tootmise tehnilist taset. Peame pidevalt asendama vananenud tehnikat uuega, uut omakorda uusimaga.

Sotsialistlik riik organiseerib sihikindlalt võitlust töövõimelise töstmise eest. See saavutatakse

tehnilise progressi ja eesrindlike kogemuste levitamise teel, kõigi nende eeliste ärakasutamise teel, mida omab sotsialistlik tootmine võrreldes kapitalistlikuga. Sotsialistlik riik lähtub sealjuures marksislik-leninlikust põhiteesist, et tööviljakus on kokkuvõttes uue ühiskondliku korra võiduks kõige tähtsam, kõige olulisem. Kindlustada kommunismi täielik võit tähendab saavutada kõrgem tööviljakus kui kapitalismil. Tööviljakuse tõusu alusel saab teoks nõukogude inimeste heaolu pidev tõus ja lõpuks saavutatakse rahvatarbekaupade küllus, luuakse eeldused üleminekuks sotsialistlikult töö järgi jaotamise printsiibilt kommunismi printsiibile: «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema tarviduste järgi». Põllumajanduse alal võitlevad Nõukogude riik ja kommunistlik partei selle eest, et lähema 3—4 aasta jooksul tõsta teraviljatoodang 10 miljardi puudani ja suurendada loomakasvatussaaduste tootmist kaks kuni kaks ja pool korda. Põllumajanduse järsk tõus tugevdab veelgi kolhoosikorda, rahuldab ühiskonna järjest kasvavaid nõudmisi põllumajandusliku tooraine ja toiduainete järele ning on tähtsaks sammuks edasi kommunismi ülesehitamisel NSV Liidus. Loomulikult võtavad partei ja nõukogude võim pärast selle programmi täitmist tarvitusele abinõud sotsialistliku põllumajanduse ja loomakasvatuse edasiseks veelgi suuremaks arendamiseks, et saavutada põllumajandussaaduste küllus maal, ilma milleta ei saa üle minna kommunismile.

Nõukogude sotsialistlik riik, juhindudes leninlikest printsiipidest rahvuspoliitika alal, tugevdab tihedat koostööd ja vennalikke suhteid Nõukogude Liidu rahvaste vahel, kasvatab töötajaid proletarse internatsionalismi ja nõukogude patriotismi vaimus. Nõukogude sotsialistliku riigi juhtimisel

puhkevad õitsele paljurahvuselise Nõukogude Liidu vormilt rahvuslikud, sisult sotsialistlikud kultuurid, areneb tormiliselt kõigi nõukogude vabariikide tööstus ja põllumajandus.

Nõukogude sotsialistlik riik juhib töötajate kommunistliku kasvatamise protsessi, aitab kõigis töötajais kujundada kommunistlikku suhtumist töösse ja ühiskondlikku omandisse, jälgib sotsialistliku ühiselu reeglitest kinnipidamist, kasvatab armastust ja piiritut ustavust kodumaale, sügavat arusaamist Nõukogude kodanike internatsionaalsetest kohustest. Kus nõukogude inimene ka ei elaks, ta näeb, kuidas sotsialistlik riik tõstab elanike kultuuritaset, laiendab koolide ja kõrgemate õppeasutuste võrku rahva tarvis, kannab hoolt töötajate tervise eest, teeb kõik selleks, et nõukogude inimeste elu oleks rõõmsam ja õnnelikum. Kuuendal viisaastakul minnakse Nõukogude Liidus üle üldisele keskharidusele, millel on sotsialismilt kommunismile üleminekul suur tähtsus.

Niisugused on mõned kõige olulisemad faktid, mis iseloomustavad sotsialistliku riigi sisepoliitilist tegevust sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku tingimustes.

Mis puutub tema välispoliitilisse tegevusse, siis sellest oli juba juttu. Nõukogude sotsialistlik riik hoolitseb võimsa sotsialismileeri maade ühtsuse ja vennaliku koostöö igakülgse tugevdamise eest. Oma suhetes kapitalistlike riikidega lähtub ta erinevate sotsiaalmajanduslike süsteemidega maade rahuliku kooseksisteerimise võimalikkuse leninlikust printsiibist. Nõukogude riik võitleb visalt rahu eest rahvaste vahel, erinevate ühiskondlike süsteemidega maade koostöö eest vastastikuse kasusaamise ja teiste riikide siserasjadesse mittevahelesegamise alusel. Samal ajal peab Nõu-

kogude riik valvsalt silmas agressiivsete jõudude salasepitsusi ja kindlustab sotsialistliku kodumaa kaitsevõimet.

Kõige eelõeldu põhjal jõuame ikka ja jälle järeldusele: töörahvas ei saa kindlustada sotsialismilt kommunismile üleminekut ilma oma riigita.

LÖPPSONA.

Me vaatlesime riigi arenemist, tema ajalooliste vormide vaheldumist ja tema osatähtsust ühiskonna arengus.

Ajalugu õpetab, et riiki pole alati olnud. Ta sündis koos tootmisvahendite eraomandi tekkimisega ja ühiskonna lõhenemisega klassideks. Riik tekkis siis, kui läks tarvis jõudu, mille abil üks klass, ekspluataatorite klass võis sunniviisiliselt hoida vaos ekspluateeritavaid klasse, s. o. ühiskonna enamust.

Ekspluataatorlikku riiki on alati iseloomustanud kaks funktsiooni: sisemine (peamine) ja väline (teisejärguline). Ta hoidis vaos rõhutuid, surus maha alistumatute vastupanu — selles seisis tema sisemine funktsioon. Tema väline funktsioon seisis oma territooriumi kaitsmises teiste riikide kallaletungide eest, selle laiendamises teiste riikide territooriumide arvel. Nii on lugu kapitalistlikes maades ka tänapäeval.

Oma arenemises muutus riik vastavalt ühiskondliku korra muutumisele. Iga uus ühiskondlik kord nõudis riigivõimu aparadi ümberkorraldamist uue valitseva klassi huvide parema teenindamise eesmärgil. Riigi olemus aga jäi samaks: ta oli ühe klassi tööriist teiste klasside rõhumiseks.

Kaitstes valitseva klassi huve kaitses ja teenindas riik seda majanduslikku korda, mida see klass

esindas. Nii oli orjapidajate riik selleks jõuks, mille abil orjapidajad suutsid kindlustada orjandusliku korra võidu ürgkogukondliku korra üle. Pärisorjapidajate-mõisnike riik aitas feodaalsel korral tugevned ja areneda. Kodanlik riik oli tähtsaimaks jõuks, mille abil kodanlus likvideeris feodalismi ja kindlustas kapitalistliku korra tugevnemise ja arengu.

Iga ajalooline riigitüüp eksisteeris samapalju aega kui teda sünnitanud majanduslik kord, mida see riik pidi teenindama.

Ühe ühiskondliku korra asendumine teisega ja vastavalt sellele ajalooliste riigitüüpide vaheldumine toimus revolutsiooni teel. Üks eraomandi vorm ja üks ekspluateerimise vorm asendusid teisega, võim läks ühe klassi käest teise kätte. Kuid mineviku revolutsioonid ei lammutanud vana riigimasinat, vaid kohandasid selle uue ühiskondliku korra vajadustele.

Ekspluataatorliku riigi kõige arenenumaks tüübiks on kodanlik riik. Kodanliku riigi parlamentlik vorm maskeerib tema klassiiseloomu, maskeerib seda tõsiasja, et ta on kodanluse diktatuur. Samal ajal töölisklass ja kõik töötajad võivad kasutada ja peavad kasutama kodanlikku parlamentarismi võitluses kapitalistliku orjuse vastu. Sellepärast on võitlus demokraatlike vabaduste eest kapitalismi tingimustes lahutamatu seotud eduka võitlusega sotsialismi eest. Kuid see ei muuda mingil määral töölisklassi vaenulikku suhtumist igasugusesse kodanlikku riiki, esinegu ta mistahes vormis. Kapitalistlikust rõhumisest saab töölisklass vabaneda ainult sotsialistliku revolutsiooni teel, mille käigus ta peab purustama kodanliku riigiaparaadi.

Sotsialistliku revolutsiooni tagajärjel tekib täiesti uut tüüpi riik — sotsialistlik riik.

Töölise ja talupoegade sotsialistlik riik on otsene vastand kodanlikule riigile. Kodanlik riik teostab kodanluse diktatuuri proletariaadi ja teiste töörahva kihtide üle, s. o. vähemuse diktatuuri enamuse üle. Töölise ja talupoegade riik teostab töölisklassi diktatuuri kodanluse üle, s. o. rõhuva enamuse diktatuuri tähtsusetu vähemuse üle.

Kodanlik riik ei ole mitte ainult töölisklassi, vaid ka talurahva ja teiste töörahva kihtide rõhumise tööriist. Sotsialistlik riik on töölisklassi ja talurahva liidu kehastus, kusjuures töölisklass etendab selles liidus juhtivat osa, sotsialistlik riik väljendab kogu töörahva huve.

Kodanlik riik kaitseb ja tugevdab eraomandit ning ekspluateerimise süsteemi. Sotsialistlik riik arendab ja tugevdab ühiskondlikku omandit, võitleb ekspluateerimise ja kõigi rõhumise vormide hävitamise eest, kindlustab sotsialismi ülesehitamise.

Kodanlik riik, kaitstes ekspluataatorite varandusi ja privileege, püüab rõhuda väikerahvaid, vallutada, orjastada ja riisuda asumaid. Kodanluse agressiivsed ringkonnad kasutavad riiki sõdade ettevalmistamiseks ja vallapäästmiseks. Töölise ja talupoegade sotsialistlik riik lähtub kogu oma tegevuses kõigi rasside ja rahvuste võrdsuse tunnustamisest, võitleb rahu ja rahvaste vahelise sõpruse eest, kaitseb teiste riikide siseasjadesse mittevahelesegamise printsiipi.

Need on mõningad jooned, mis annavad tunnistust sotsialistliku riigi ja kodanliku riigi vastandlikkusest, sellest, et sotsialistlik riik on tõeliselt rahvalik, demokraatlik riik, mille rahvas on loonud ja mis teenib ainult rahvast.

Selleks, et maha suruda kõik rahvavaenlaste katsed taastada ekspluataatorite võim, kaitsta

maad imperialistide väliskallaletungide eest ja organiseerida kommunismi ülesehitamist, peab sotsialistlik riik olema võimas ja tugev. Mida tugevam on sotsialistlik riik, seda edukamalt toimub sotsialismi ja kommunismi ülesehitamine, seda tugevamad on rahu eest võitlejate positsioonid kogu maailmas. Sellepärast õpetas maailma esimese sotsialistliku riigi rajaja suur Lenin väsimatult töörahvast igati kindlustama sotsialistlikku riiki. Nõukogude Liidu Kommunistlik partei viib neid juhtnööre järjekindlalt ellu, mobiliseerib töötajaid veelgi Nõukogude sotsialistliku riigi edasisele tugevdamisele.

SISUKORD

1. Kuidas tekkis esimene riik, orjapidajate riik	5
2. Feodaalne riik — mõisnike tööriist talupoegade rõhumiseks	13
3. Kodanlik riik — kapitalistide tööriist tööliste ja talupoegade rõhumiseks	22
4. Kuidas töörahvas vabaneb ekspluataatorliku riigi rõhumisest.	47
5. Sotsialistlik riik — töörahva huvide väljendaja	55
6. Lõppsõna	82

Д. Чесноков
ЧТО ТАКОЕ ГОСУДАРСТВО

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантэз 10

*

Toimetaja V. Vaikjärv

Tehniline toimetaja K. Einberg

Korrektorid A. Nurmoja, L. Visnap

Ladumisele antud 4. VI 1956. Trükkimisele antud
6. VIII 1956. 54×84, 1/16. Trükipoognaid 5,5. For-
maadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 4,51.
Arvutuspoognaid 3,74. Trükiarv 2000. MB-06750.

Tellimise nr. 1066.

Trükikoda «Bolševik», Viljandis,
V. Kingissepa t. 26/31.

Hind 90 kop.

90 kop.

A
A-21157

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00346117 7